

Bankovní institut vysoká škola Praha

Práva a veřejné správy

Okolnosti polehčující a přitěžující

Bakalářská práce

Autor: Romana Obhlídalová

Právní administrativa v podnikatelské sféře

Vedoucí práce: **JUDr. Pavel Zelenka**

Praha

Duben, 2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci zpracovala samostatně a v seznamu uvedla veškerou použitou literaturu.

Svým podpisem stvrzuji, že odevzdaná elektronická podoba práce je identická s její tištěnou verzí, a jsem seznámena se skutečností, že se práce bude archivovat v knihovně BIVŠ a dále bude zpřístupněna třetím osobám prostřednictvím interní databáze elektronických vysokoškolských prací.

V Praze dne 30. dubna 2013

.....

Romana Obhlídalová

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucímu práce panu JUDr. Pavlovi Zelenkovi za jeho ochotu a pomoc.

Anotace

V bakalářské práci jsem se zaměřila na vymezení pojmu trestní sankce, rozdělení trestních sankcí a ukládání trestních sankcí. Dále zde popisuji jednotlivé okolnosti polehčující a přitěžující dle trestního zákoníku.

Annotation

In the thesis I focused on the definition of criminal sanctions, and imposition of criminal sanctions. Also describe the various mitigating and aggravating circumstances under the penal code.

Obsah

Úvod	9
1. Trestní sankce.....	10
1.1. Trestní sankce – pojem, účel a systém.....	10
1.2. Historický vývoj trestních sankcí.....	15
1.2.1. Historický vývoj právní úpravy před rokem 1989.....	15
1.2.2. Historický vývoj právní úpravy po roce 1989	16
1.3. Současná právní úprava trestních sankcí	17
1.3.1. Úprava trestní sankcí dle trestního zákoníku.....	17
1.3.2. Trestní sankce ukládané právníkům osobám	18
1.3.3. Trestní sankce ukládané mladistvým.....	22
1.4. Zásady ukládání trestních sankcí	24
1.4.1. Obecné zásady pro ukládání trestních sankcí	24
1.4.2. Obecné zásady pro ukládání trestů	32
1.4.3. Obecné zásady pro ukládání ochranných opatření	36
2. Polehčující a přitěžující okolnosti	39
2.1. Rozdělení okolnosti polehčujících a přitěžujících	43
2.1.1. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu	43
2.1.2. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu	43
2.1.3. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu	44
2.1.4. Ostatní polehčující okolnosti podle § 41 TrZ.....	44
2.1.5. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu	44
2.1.6. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu	45
2.1.7. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu	45

2.1.8. Ostatní přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ	46
3. Okolnosti polehčující.....	47
3.1. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu	47
3.1.1. Spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých	47
3.1.2. Spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých.....	48
3.1.3. Pčinil se o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu	49
3.1.4. Vedl před spácháním trestného činu řádný život	50
3.2. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu.....	51
3.2.1. Spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost	51
3.2.2. Trestným činem způsobil nižší škodu nebo jiný menší škodlivý následek.....	52
3.2.3. Spáchal trestný čin pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil	52
3.2.4. Spáchal trestný čin pod tlakem závislosti nebo podřízenosti.....	53
3.3. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu	53
3.3.1. Spáchal trestný čin v právním omylu, kterého se bylo možno vyvarovat.....	53
3.3.2. Spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností	54
3.4. Ostatní polehčující okolnosti podle § 41 TrZ	56
3.4.1. Spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku.....	56
3.4.2. Svůj trestný čin sám oznámil úřadům	56
3.4.3. Napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným	57
3.4.4. Přispěl zejména jako spolupracující obviněný k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny	58
3.4.5. Trestného činu upřímně litoval	59
4. Přitěžující okolnosti	60

4.1. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu.....	60
4.1.1. Spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení.....	60
4.1.2. Spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky	60
4.1.3. Ke spáchání trestného činu zneužil svého zaměstnání, postavení nebo funkce.....	61
4.1.4. Spáchal trestný čin jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení, nebo.....	62
4.1.5. Byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení	63
4.2. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu	66
4.2.1. Spáchal trestný čin surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem	66
4.2.2. Trestným činem porušil zvláštní povinnost	67
4.2.3. Spáchal trestný čin vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku	68
4.2.4. Spáchal více trestných činů.....	68
4.3. Ostatní přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ.....	70
4.3.1. Spáchal trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti.....	70
4.3.2. Spáchal trestný čin ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí	71
4.3.3. Svedl k činu jinak trestnému, provinění nebo trestnému činu jiného, zejména dítě mladší 15 let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých	71

4.3.4. Spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace.....	72
4.3.5. Trestným činem způsobil vyšší škodu nebo jiný větší škodlivý následek.....	73
4.3.6. Trestným činem získal vyšší prospěch.....	74
4.3.7. Spáchal trestný čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu.....	75
Závěr.....	77

Úvod

Předmětem mé bakalářské práce je vymezení okolností polehčujících a přitěžujících, které se zohledňují při ukládání trestů pachatelům za jednotlivé trestné činy, které se v současné době dělí na přečiny a zločiny. Při ukládání trestů a zvažování užití těchto okolností, které jednak pachateli polehčují a jednak přitěžují, je třeba vycházet z různých okolností. Mezi tyto lze řadit způsob spáchání trestného činu, samotnou osobu pachatele, jeho předchozí život, čili zda před spácháním trestné činnosti vedl řádný život. Rovněž je nutné posuzovat věk pachatele, jakož i jeho přičetnost a nepřičetnost. Zvláště je pak třeba posuzovat osoby, které před spácháním činů neměli osmnáct let věku, avšak již překročil patnáct let věku. Tyto osoby se nazývají osobami mladistvým. O jejich trestné činnosti se vede samostatné řízení. Také je třeba zvažovat při ukládání trestů, které okolnosti lze považovat za polehčující a které za přitěžující. Jejich postavení je upravené samostatným zákonem 218.

V úvodu mé bakalářské práce se zaměřím na vymezení pojmu trestní sankce, rozdělení trestní sankcí, historický vývoj trestních sankcí, zásady ukládání trestních sankcí. Zde se zaměřím na obecné druhy trestních sankcí a jejich teorie trestání, pojem a účel. Také se budu snažit popsat historii trestních sankcí před rokem 1989 a po roce 1989. Dále nesmím opomenout současnou právní úpravu trestních sankcí, ukládání trestních sankcí právníckým osobám a mladistvým. Také se budu snažit vysvětlit obecné zásady ukládání trestních sankcí, zásady ukládání trestů a zásady ukládání ochranných opatření.

Základním institutem sloužícím právě k individualizaci uloženého trestu je institut polehčujících a přitěžujících okolností. V práci se tak pokusím přehledovým způsobem podat ucelený výklad o jeho jednotlivých okolnostech.

1. Trestní sankce

Pojem sankce vyjadřuje porušení nějaké normy. Sankce je tedy postih za porušení právem stanovené povinnosti. Rozlišují se sankce soukromoprávní (v občanském nebo rodinném právu), které svou povahou odpovídají restituci nebo reparaci a sankce veřejnoprávní (sankce zejména v trestním a správním právu), které mají charakter represivní (tresty a správní tresty). Sankce se také mohou rozlišovat na pozitivní sankce, které vedou k posílení sociálních norem ve vědomí lidí, většinou motivovány odměnami (medaile, vyznamenání) a negativní sankce a to je trest za porušení normy. Oba druhy sankcí mohou mít různě definovaná pravidla a postupy.¹

David Émile Durkheim rozdělil společnost, kde převažují sankce represivní (trestní právo) a na moderní, které upřednostňují podle něj sankce restitutivní (hlavně občanské práva).²

Sankce můžeme dále rozdělit na neformální a formální. Formální sankce jsou spjaty s institucemi a jsou písemné. Trestní sankce jsou ukládány na základě újmy. Jsou čtyři druhy způsobené újmy a to psychické (verbální neverbální), fyzické (násilí, omezování svobody pobytu nebo pohybu), ekonomické (hospodářské embargo) a politické. Orientace sankce je pak vnitřní (svědomí) a vnější (veřejné mínění).³

1.1. Trestní sankce – pojem, účel a systém

Trestní právo společně s trestními sankcemi jsou nepostradatelný nástroj sloužící k udržení společenského pořádku a k ochraně základních právních hodnot a zájmů společnosti. Pojem trestní sankce zahrnuje tresty a ochranná opatření. Pokud se ukládají trestní sankce, tak pouze na základě trestního zákona a nesmějí být kruté a nelítostné a nesmí být jimi ponížena lidská

---

¹ (<http://leccos.com/index.php/clanky/pravo-verejne>)

² DURKHEIM, É. *Společenská dělba práce*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 375 s. ISBN 80-7325-041-1. zejm. kapitoly II a III.

³ <http://www.sociologie.estranky.cz/clanky/obsah/21-30.html>

důstojnost. Při použití trestní sankce se musí zohlednit závažnost a povaha spáchaného trestního činu a také poměry pachatele.⁴

Sankce stanovuje, jaké právní následky nastanou, bude-li porušeno pravidlo chování stanovené v dispozici. Sankce je tedy sekundární povinnost, která nastupuje po porušení primární povinnosti stanovené dispozicí právní normy. Podstata trestních sankcí (trestů, ochranných opatření) je spjata s otázkou jejich účelu ve společnosti. Účel trestních sankcí se vymezoval ve vztahu k trestu (popřípadě ochrannému opatření) i ve vztahu ke skutečnému či potencionálnímu pachateli. Také Viktor Knapp uvádí podobnou definici: „*Sankce je sekundární povinnost, jejímž předmětem je strpění nějaké újmy a podmínkou je porušení právní povinnosti, přičemž sám pojem újmy se vykládá v různé širokém smyslu.*”⁵

System sankcí se v různých státech liší. Zaleží, zda vycházejí z monismu či dualismu (dvojkolejnosti) trestních sankcí. V České republice je i nadále za účinnosti nového trestního zákoníku, zák. č. 40/2009 Sb., užíván dualismus trestních sankcí, tj. trestů a ochranných opatření. Trestní sankcionování mladistvých, kterým podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže, č. 218/2003 Sb. lze ukládat opatření (výchovná, ochranná a trestní) se řídí principem monismu. Nejčastěji příznivci monistického systému argumentují názorem, že rozdíl mezi tresty a ochrannými opatřeními jsou více méně teoretickými konstrukcemi než skutečně existujícími rozdíly.

Nejčastější argumenty pro zachování dualismu:

monismus sankcí nenavazuje na princip viny, hlavním principem je přiměřenost, která je z hlediska společenské škodlivosti vágní,

pokud by byl přijat jednotný systém sankcí, pak by už nebyl rozdíl mezi trestem, který má charakter sociálních výtek pachatele, a ochranným opatřením, které má neutralizovat nebezpečnost pachatele a přichází z podnětu činu jako odpověď na nebezpečnost pachatele,

pro dualismus je typická existence různých kategorií pachatelů (osoby se zmenšenou přičetností, osoby nepřičetné, osoby závislé na návykových látkách atd.).

U dospělých pachatelů byl proto zachován dualismus sankcí ve formě trestů a ochranných opatření. U mladistvých se uplatňuje monismus sankcí, a to opatření, která mohou mít podobu výchovného, ochranného nebo trestního opatření. Dualismus lépe reaguje na potřeby společnosti. Dualistický systém umožňuje kumulaci trestu s ochranným opatřením,

---

⁴TRESTNÍ PŘEDPISY, úplně znění zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*. : Sagit, a. s. ISBN 978-80-7208-951-2., § 36, 37, 38.

⁵ KNAPP, VIKTOR. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1995. s. 152

což mu je vytýkáno, zejména při ukládání sankcí zbavujících osobní svobody osobám duševně zdravým vede k dvojímu potrestání a mají časově neomezené trvání zabezpečovacího opatření. Tento problém nastává i při sankciování osob se zmenšenou přičetností, kdy je možno zmírnit uložený trest, ale ochranné léčení uložené vedle něj bez časového omezení může pachateli působit větší újmu než trest úměrný závažnosti činu, který by si pachatel jinak odpykal.⁶

Právní úprava dualismu trestních sankcí tomu čelí snahou nekombinovat nepodmíněný trest odnětí svobody se stacionárními zabezpečovacími opatřeními, ale snaží se aplikovat tyto sankce alternativně (soudcovský monismus) a to úpravou pořadí výkonu obou sankcí, při kterém je upřednostněný výkon zabezpečovacího opatření před trestem a umožňuje započíst takto vykonané zabezpečovací opatření do výkonu trestu.

Monistický systém na druhé straně nerozlišuje mezi tresty a ochrannými opatřeními, vychází ze zjištění, že je problematické odlišit oba druhy sankcí pomocí preventivního a represivního prvku i z hlediska způsobu jejich výkonu. V tomto systému plní sankce jednotného typu úkoly trestu i zabezpečovacího opatření. Monistický systém je kritizován za to, že trest a zabezpečovací opatření jsou v nich sjednoceny do neutrální trestní sankce. Zde pak dochází k tomu, že trest ztrácí typický charakter sociální výtky pachateli pro jeho trestný čin.⁷

V trestním zákoníku jsou ochranná opatření určena rovněž osobám stíženým duševní poruchou, přestože jejich stav nedosahuje stavu zmenšené přičetnosti, osobám závislým na návykových látkách a mladistvým.

Dualismus neřeší otázku sankciování nebezpečným recidivistů, neboť k jejich přísnějšímu postihu je možno využít dlouhodobých trestů odnětí svobody. Největší problém dualismu je spatřován ve zbytečné kumulaci trestu a ochranného opatření vedoucí k neadekvátní represivní reakci. V trestním zákoníku je pamatováno na omezení kumulativního ukládání trestů a ochranných opatření zbavujících pachatele osobní svobody, možností paralelního výkonu ochranného léčení a nepodmíněného trestu odnětí svobody

---

⁶ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 465, 466.

⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400109-3, s. 409, 410, 411.

i určitým omezením doby trvání ochranného léčení. Vedle klasických trestněprávních sankcí se v trestním právu uplatňují formy řešení trestních věcí, které nemají povahu trestů ani ochranných opatření. Etablovaly se pod vlivem trestně politického směru (restorativní justice), který prosazuje myšlenky obnovení pachatelem narušených právních vztahů na bázi usmíření a dobrovolného vyrovnání mezi pachatelem a jeho obětí, náhrady škody a odčinění způsobeného příkoří.

Trestní zákoník výslovně nevyjadřuje účel trestních sankcí, trestů a ochranných opatření. Vymezení účelu trestních sankcí je ponecháno trestní nauce a soudní judikatuře a v trestním zákoníku je nahrazeno formulí obecných zásad sankciování přímo aplikovatelných na konkrétní případ, které jsou určeny pro všechny sankce, jednak speciálně pro tresty a ochranná opatření. Účel trestání je nutno dovozovat nejen z těchto obecných zásad, které vytváří základní právní prostředí pro ukládání sankcí, ale z jednotlivých ustanovení upravujících ukládání trestních sankcí a z celkového pojetí trestního zákoníku. V české právní nauce a praxi převažuje pojetí účelu trestu, které vycházejí z relativní teorie, která klade důraz na speciálně a generálně preventivní účinky trestu. Zde se projevují i prvky smíšených teorií, spojující prevenci s odplatou a je zde zdůrazňováno, že při ukládání trestu je nutno respektovat závažnost trestného činu (hledisko odplatné). Nelze toto hledisko chápat, že trest má být svými účinky rovnocenný spáchanému trestnému činu, nýbrž má jít o trest přiměřený. Přestože v trestním zákoníku není obsaženo výslovné ustanovení o účelu trestu, obecné zásady pro ukládání trestních sankcí, které jsou v něm definovány v § 37 - § 39, jakož i ustanovení upravující ukládání jednotlivých druhů trestů potvrzují relevanci všech uvedených hledisek. Jen kombinace všech těchto hledisek může sloužit jako použitelný základ pojetí účelu trestu. Trestní zákoník vychází ze zásady subsidiarity, což znamená z hlediska účelu trestu, že k jeho dosažení má být použito trestní represe jen v nezbytně nutné míře s ohledem na povahu a závažnost spáchaného trestného činu a hodnocení osoby pachatele. Pokud by byl trest příliš přísný a uložený z generálně preventivních důvodů činil by z pachatele pouhý objekt trestání a s pachatelem by bylo zacházeno jako s věcí, nikoliv jako s člověkem odpovědným za jeho čin.⁸

V odborných publikacích se lze setkat s různými druhy teorií trestání. Víceméně panuje shoda na rozlišení teorií na absolutní, relativní a smíšenou, s čímž také souvisí i koncepce restorativní a retributivní justice.

---

8 ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, ISBN 978-80-7400109-3, 2009, s. 409, 410.

Absolutní teorie trestání vyjádřena formulí: *punitur, quia peccatum est* (trestá se, protože bylo spácháno zlo) spatřuje účel v něm samotném. Trest je chápán jako spravedlivá odplata za spáchaný zločin. Touto teorií se zabývaly klasické školy trestního práva. Pachatelův čin je základ teorie absolutní a následně jeho potrestání odplata za spáchaný zločin. Výjimkou mezi klasiky byl, Cesare markýz Beccaria, který zastával názor, že „*lépe jest zločiny zamezovati, nežli je trestání.*“⁹

Tyto teorie jsou spojovány se jmény Immanuel Kant a Georg Wilhelm Friedrich Hegel. Podle Immanuela Kanta je teorie, že trest je požadavek spravedlivého rozumu a kategorický imperativ spravedlnosti, s nímž nelze spojovat pro společnost užitečný účel. Georg Wilhelm Friedrich Hegel zase chápe trest tak, že zločin vyrovnaný spravedlivým trestem se ruší ve smyslu negace.

Relativní teorie trestání vyjádřená formulí: *punitur, ne peccetur* (trestá se, aby nebylo páčáno zlo). Tato teorie zahrnuje myšlenky negativní, pozitivní, individuální a generální prevence. Je tím spojena podstata trestu s účelem stojícím mimo samotný trest (ochrana jedince a společnosti). Základem trestu je prvek odplaty. Pozitivistické školy trestního práva měly takový přístup k trestání. Byly orientovány na místo trestu a abstraktní zločin na osobu pachatele a prevenci cestou opatření. Jako první místo mezi teoriemi zaujala teorie psychologického donucení. Hlavním představitelem byl německý kriminalista Paul Johann Anselm von Feuerbach, který byl také představitelem klasické školy trestního práva. Jasně rozlišoval mezi generální a speciální prevencí, těžiště spatřoval v prevenci generální. K zabránění trestnému činu měla stačit pouhá hrozba trestem.

Smíšená teorie trestání také nazývaná teorií slučovací spojuje odplatné a účelové funkce trestu. Generální prevence zaměřená na potencionálního pachatele má trestným činům předcházet a zároveň má působit speciální prevencí na pachatele trestného činu, na kterého trest dopadá.¹⁰

Trest není zúžen na újmu odsouzeného, ale představuje šetrný zásah, který má odsouzeného vyrovnáním viny smířit se společností. Tato teorie nejlépe odpovídá potřebám trestní politiky právního státu. Trest v nich není omezen jen na uskutečňování spravedlnosti a jsou vymezeny vztahem proporcionality mezi spáchaným trestným činem a trestem.¹¹

---

⁹ BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*. Praha: tiskem J. Otty, 1993, s. 16

¹⁰ KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část, 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, 462 - 465 s.

¹¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400109-3, s. 412.

1.2. Historický vývoj trestních sankcí

1.2.1. Historický vývoj právní úpravy před rokem 1989

Na našem území spadají počátky dějin trestního práva do roku 1852, kdy byl dne 27. 5. 1852 přijat nový trestní zákon, č. 117/1852 ř. z. (o zločinech, přečinech a přestupcích), přestože je spíše považován za novelizaci trestního zákoníku o zločinech a policejních přestupcích. Zákon měl působnost na celé území Rakouské říše a až v roce 1878 byl přijat pro území Uher na základě judexkuriální konference zvláštní trestní zákoník.¹²

Právní věda se nemohla rozhodnout, zda trestný čin pojímat formálně či přidat materiální korektiv. Vznikl souboj mezi dvěma školami, a to klasickou a pozitivistickou. Klasická škola viděla hlavní účel trestů v odplatě. Bylo jí bližší formální pojetí trestného činu, protože prosazovala, aby soudce automaticky aplikoval trest stanovený zákonem. Naopak pozitivistická škola hledala podstatu zločinnosti v osobě pachatele, v jeho povahových rysech, tak v působení sociálního prostředí. V rámci pozitivistické školy se tak rozvíjely myšlenky materiálního pojetí trestného činu.¹³

V roce 1918, v souvislosti se vznikem samostatné Československé republiky, dochází k převzetí právního řádu platného v Rakousko-Uhersku, a to v zájmu zachování právní kontinuity, což znamenalo, že v českých zemích platilo právo rakouské a na území Slovenska a Podkarpatské Rusi platily zákony uherské. Od roku 1920 až do roku 1950 probíhaly přípravy rekodifikace trestněprávních norem. První osnova nového trestního zákona byla předložena v roce 1921 a jednalo se o Prozatímní návrh obecné části trestního zákona. Až po projednání obecné části začaly práce na zvláštní části, tato část byla dokončena v červenci 1924. Finální verze osnovy byla vydání v roce 1926. Dostala jméno „profesorská osnova“, protože byla dílem odborníků na trestní právo.

V roce 1939 po obsazení Československé republiky byl zřízen na našem území Protektorát Čechy a Morava. Protektorátu byla ponechána omezená autonomie, spočívající v existenci

---

¹² VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006., s. 31 an.

¹³ FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Společenská nebezpečnost a materiální protiprávnosti jako dvě formy vyjádření jediného materiálního znaku trestní odpovědnosti*. *Trestní právo*. 2003, roč. 8, č. 9, s. 15 – 18.

protektorátní vlády a v její legislativní pravomoci. Platilo zde i právo německé, které bylo platné na celém území Německé říše, tedy i na okupovaných územích našeho státu Němci.¹⁴ Na území protektorátu bylo třeba rozlišovat, zda má občan německou státní příslušnost či nikoliv. Česko-Rakouská právní tradice bylo pojetí trestného činu v říšském trestním zákoníku, který po novele z roku 1935 v § 2 stanovil že: „Potrestán bude, kdo spáchal čin, který zákon prohlašuje za trestný nebo který zaslouží potrestání podle základní myšlenky některého trestního zákona a podle zdravého cítění lidu.”¹⁵

Po roce 1948 se uplatňoval tzv. třídní přístup. Negativní roli v tomto období sehrál zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, především v souvislosti s politickými procesy v padesátých letech. Zásada výchovného působení trestu na pachatele a společnost byly zakotveny v trestním zákoníku z roku 1950, ale ve skutečnosti šlo o zákon, který působil značně represivně a neposkytoval kvůli vágním formulacím potřebnou ochranu lidských práv a svobod.¹⁶

V roce 1950 byl publikován nový trestní zákon, č. 86/1950 Sb. a spolu s tímto zákonem byl také přijat trestní řád č. 87/1950 Sb., jejichž obsah vycházel z třídních zájmů společnosti budující socialismus. Dne 1. 1. 1962 nabyl účinnosti nový trestní zákon č. 140/1961 Sb., který do určité míry otupil trestní represi. Zesílení trestní represe nastalo opět po roce 1968 v období normalizace.¹⁷

1.2.2. Historický vývoj právní úpravy po roce 1989

V polistopadovém období, ve kterém od počátku roku 1990 postupně vzniká náš současný právní systém, který je založen na principech demokratismu a humanismu, dochází i v trestněprávním systému k řadě zásadních změn. Změny spočívaly v postupných novelizacích trestního zákona č. 140/1961 Sb. Nejvýznamnější změny v úvodu polistopadového období přinesl zákon č. 175/1990 Sb., kterým došlo ke zrušení trestu smrti s tím, že dříve uložené tresty smrti byly změněny na doživotní tresty odnětí svobody. Dále

---

¹⁴ TAUCHEN, J. *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava. In Československé trestní právo v proměnách věků.* Brno: Masarykova univerzita, 2009, s. 97.

¹⁵ TAUCHEN, J. *Vývoj trestního soudnictví v Německu v letech 1933 – 1945.* Ostrava: Key Publishing, 2010, s. 84.

¹⁶ CHMELÍK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část.* Praha: Linde, 2009, str. 25

¹⁷ SOLNAŘ, V. *Československé trestní právo.* Svazek 1., Obecná část. 1. vyd. Praha: Orbis, 1959, s. 128.

v oblasti trestních sankcí byly zrušeny trest nápravného opatření, druh ochranného opatření, ochranný dohled a došlo k rozšíření možnosti ukládání peněžitého trestu. Po roce 1989 bylo odborné veřejnosti zřejmé, že musí být odstraněn vliv sovětského práva, veškeré nedostatky socialistického zákona byly nahrazeny principy demokratického právního státu. Hlavní změny proběhly již rok po převratu.¹⁸ Významnou událostí bylo přijetí ústavního zákona č. 23/1991 Sb., který uvedl do našeho právního řádu Listinu základních práv a svobod.¹⁹

Vládní návrh nového trestního zákoníku byl předložen Poslanecké sněmovně 25. 2. 2008 s tím, že po projednání v obou komorách Parlamentu došlo k jeho schválení, naposledy v lednu následujícího roku Senátem, přičemž 27. 1. 2009 návrh podepsal prezident republiky. Dne 9. 2. 2009 byl trestní zákoník vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č.40/2009 Sb. s účinností od 1. 1. 2010.²⁰

1.3. Současná právní úprava trestních sankcí

1.3.1. Úprava trestní sankcí dle trestního zákoníku

V novém trestním zákoníku je i nadále zachován dualismus trestních sankcí, které jsou rozděleny na tresty a ochranná opatření. Hlavním obsahem zákoníku je výčet znaků trestných činů a trestů nebo ochranných opatření (sankce). Výrazným rysem právní úpravy trestních sankcí, který ji odlišuje od předchozí úpravy, je uplatnění ve dvou protikladných liniích trestání, vedoucích k hlubší diferenciaci trestního postihu. V právní úpravě v návaznosti na novelizace předchozího trestního zákona, které probíhaly již od roku 1989, se projevuje zásada depenalizace spolu se zdůrazněním principu, že trest odnětí svobody nutno chápat jako ultima ratio (je to princip, na kterém je postaven Trestní zákoník 40/2009 Sb.) sankčního systému. 21 Trestní zákoník pokračuje v linii omezování prostoru pro ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody a dále rozšiřuje možnosti pro využívání alternativních trestů

---

¹⁸ ZÁKON č. 159/1989 Sb., který zrušil pronásledování náboženských představitelů a politických odpůrců, zakotvuje trestnost zasahování do nezávislosti soudů či mění některá ustanovení o ochraně státních hranic.

¹⁹ NEČADA, V, Přehled novel trestních kodexů od listopadu 1989 do konce roku 1999. s. 4.

²⁰ Důvodová zpráva trestního zákoníku 2009

²¹ <http://trestnizakonik.cz/navrh/duvodova-zprava.html>

a hmotněprávních alternativ k potrestání uplatňujících se u méně závažné kategorie trestných činů. Trestně právní regulace a integrace s maximálním ochranným efektem, výslovně zakotvené v obecných zásadách pro ukládání sankcí a konkrétně se pak promítají jednak do ustanovení § 55 odst. 2 TrZ., které připouští za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje pět let, lze uložit nepodmíněný trest odnětí svobody jen za podmínek, že by vzhledem k osobě uložení jiného trestu pachatele nevedlo k tomu, aby vedlo řádný život a jednak do ustanovení upravujících ukládání jednotlivých alternativních sankcí a hmotněprávních alternativ k potrestání.

Trestní zákoník také zpřísňuje možnosti postihu zločinů, a to zejména zločinů zvláště závažných. Prostor k přísnějšímu sankcionování těchto deliktů je vytvořen především podstatným zvýšením trestních sazeb odnětí svobody v obecné rovině.²²

1.3.2. Trestní sankce ukládané právnickým osobám

V souvislosti se zavedením trestní odpovědnosti právnických osob bylo nutné vyřešit i otázku trestních sankcí ukládaných právnickým osobám jako právních následků spáchaného trestného činu. Souvisí to s účinnou ochranou společnosti před trestnými činy právnických osob, které má být dosahováno jak pohružkou trestními sankcemi, tak jejich ukládáním a výkonem. Z pravidel trestního práva hmotného vyplývá, že k ochraně základních právních hodnot a zájmů, na nichž má společnost životní zájem, slouží jen sankce, jež citelně zasahují právnické osoby, které spáchaly některý z trestných činů taxativně uvedených v § 7 TOPO. V mezinárodních dokumentech se stalo zvykem popisovat kvalitněji intenzitu těchto sankcí ukládaných právnickým osobám tak, že by to měly být sankce účinné, přiměřené a odstrašující.²³

Trestním postihem právnických osob se tak sleduje účinnější ochrana společenských zájmů, neboť hrozba a výkon trestních sankcí, které mohou být zpravidla podstatně přísnější než u fyzických osob, jsou způsobilé náležitě ovlivnit chování právnické osoby v daném společenském a ekonomickém prostředí, když v případě odsouzení postihují právnickou

---

²² Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C.H. Beck, ISBN 978-80-7400-042-3, 2009, 482 – 483 s.

²³ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné. 4 díl. Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. s. 60.

osobu v jejím samotném ekonomickém základu, a navíc působí i svým společensky odsuzujícím dopadem na pověst právnické osoby v očích veřejnosti, čímž se vytváří atmosféra nepříznivá k páchání další trestné činnosti. Trestní právo disponuje k dosažení těchto difamačních účinků vhodné nástroje (trest zveřejnění rozsudku, rejstřík trestů).

Právní úprava trestních sankcí, které je možno ukládat trestně odpovědným právnickým osobám za jimi spáchané trestné činy, je soustředěna do ustanovení § 14 až § 26 TOPO a jejich výkon je upraven v § 38 až § 41 TOPO. Nejde však o kompletní nebo vyčerpávající právní pravidla pro ukládání sankcí právnickým osobám a jejich výkon, protože i zde platí obecné ustanovení § 1 odst. 2 TOPO, podle něhož, nestanoví-li citovaný zákon jinak, použije se trestní zákoník a v řízení proti právnické osobě trestní řád, pokud to není z povahy věci vyloučeno.²⁴

Trestní sankce, které lze uložit právnickým osobám, se dělí na tresty a ochranná opatření. Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim tedy vychází z dualismu sankcí, jako je tomu v trestním zákoníku, a proto je možno právnické osobě za spáchaný trestný čin uložit tresty nebo ochranné opatření. U trestu je újma jím způsobena jeho funkční složkou, u ochranného opatření se na rozdíl od výkonu trestu nepromlčuje a nepodléhá ani milosti prezidenta republiky. Právnické osobě lze uložit tresty a ochranná opatření zásadně samostatně nebo vedle sebe. U některých trestů a ochranných opatření je však výslovně vyloučeno jejich ukládání vedle sebe, nelze uložit peněžitý trest vedle propadnutí majetku a trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty vedle ochranného opatření zabránění téže věci nebo jiné majetkové hodnoty. Podle § 15 odst. 3 TOPO lze za trestné činy spáchané právnickou osobou uložit následující druhy trestů:

zrušení právnické osoby (§ 16 TOPO)

propadnutí majetku (§ 17 TOPO)

peněžitý trest (§ 18 TOPO)

propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (§ 19 TOPO)

zákaz činnosti (§ 20 TOPO)

zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži (§ 21 TOPO)

zákaz přijímání dotací subvencí (§ 22 TOPO)

---

²⁴ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech* po 1. 1. 2010. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012, ISBN 978-80-7357-960-9, s. 61

uveřejnění rozsudku (§ 23 TOPO).²⁵

Právnícké osobě lze uložit jediné ochranné opatření, a to zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty (§ 26 TOPO). Obecné zásady ukládání sankcí právníckým osobám jsou stanoveny nejen přímo v zákoně o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim, jež vyplývají z povahy právníckých osob, ale vzhledem k § 1 odst. 2 TOPO i v trestním zákoníku, neboť při ukládání trestních sankcí právníckým osobám se uplatní i ta obecná hlediska, která se vzhledem ke své obecné platnosti, vztahují nejen na osoby fyzické, ale i právnícké. Tato hlediska se nevztahují k přiměřenosti trestu ochranného opatření vymezené v § 14 TOPO.

Pro ukládání trestu právnícké osobě je účel trestu, neboť při jeho výběru je třeba zvolit takový druh výměru trestu, který se zřetelem na zájmy ochrany společnosti s co největší pravděpodobností odsouzenou právníckou osobu dostatečně postihem a v důsledku toho na ni bude působit tak, aby ji do budoucna co nejvíce bránil v páchání dalších trestných činů a vedl jí k tomu, aby se již v budoucnu další trestné činnosti nedopustila. Uložení a výkon takového trestu by měl působit i na ostatní právnícké osoby, aby se páchání trestné činnosti vyvarovaly.²⁶

Zákon o trestní odpovědnosti právníckých osob a řízení proti nim výslovně uvádí v ustanovení § 14 odst. 1 TOPO, které je konkretizací základního pravidla o přiměřenosti ukládání všech trestních sankcí podle § 38 odst. 1 TrZ u právníckých osob, vedle povahy a závažnosti trestného činu řadu dalších hledisek, jimiž je soud povinen se řídit při ukládání trestů trestně odpovědné právnícké osobě.²⁷

Další stanoveným hlediskem při ukládání trestů právnícké osobě je její působení po činu, u něhož je především třeba přihlídnout k její účinné snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky spáchaného trestného činu. Velmi důležitou je i účinná snaha právnícké osoby o náhradu škody a odstranění dalších škodlivých důsledků spáchaného trestného činu, pokud došlo k úplné nebo částečné náhradě majetkové škody nebo k odčinění jiných škodlivých důsledků.²⁸

---

²⁵ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-960-9, s. 62.

²⁶ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-960-9, s. 63, 64.

²⁷ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010. Praha: Wolters Kluwer ČR, ISBN 978-80-7357-960-9, 2012. s. 65.

²⁸ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právníckých osob*. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-960-9, s. 67, 68.

Výčet hledisek, jimiž je soud povinen se řídit při ukládání trestu trestně odpovědné právnické osobě, je doplněn v ustanovení § 10 odst. 2 TOPO o pravidlo, podle kterého v případě, že přešla trestní odpovědnost právnické osoby podle § 10 odst. 1 TOPO na více právních nástupců této právnické osoby, soud přihlédne při rozhodování o druhu a výměře trestu i k tomu, v jakém rozsahu na každého z nich přešly výnosy, užítky a jiné výhody ze spáchaného trestného činu, případně i k tomu, v jakém rozsahu kterýkoliv z nich pokračuje v činnosti, v souvislosti s níž byl spáchán trestný čin. Zárukou pro správné a spravedlivé ukládání trestů právnickým osobám je dodržování dvou základních zásad platných pro ukládání trestních sankcí obecně a specificky při ukládání trestů, a to zákonnost trestání (§ 37 TrZ, § 1 odst. 2 TOPO) a individualizace trestu (§ 38 TrZ, § 1 odst. 2 TOPO). Soud je tedy povinen z hlediska povahy a závažnosti trestu přihlédnout u spolupachatelů právnických a fyzických osob též k tomu, jakou měrou jednání každého z nich přispělo ke spáchání trestného činu (§ 39 odst. 6 písm. a) TrZ). Také u organizátora, návodce a pomocníka též k významu povaze jejich účasti na spáchání trestného činu (§ 39 odst. 6 písm. b) TrZ) a u přípravy zvláště závažného zločinu a u pokusu o trestný čin též k tomu, do jaké míry se jednání pachatele (právnické osoby k dokonání trestného činu přiblížilo), jakož i k okolnostem a k důvodům, pro které k jeho dokonání nedošlo (§ 39 odst. 6 písm. c) TrZ), a dále také k obecným polehčujícím a přitěžujícím okolnostem (§ 39 odst. 3, § 41 a § 42 TrZ), které se převážně rovněž vztahují k povaze a závažnosti trestného činu, pokud to u nich není vyloučeno z povahy věci. Soud také dále přihlédne k době, která uplynula od spáchání trestného činu, k případné změně situace a délce trestního řízení, trvalo-li nepřiměřeně dlouhou dobu (§ 39 odst. 3 TrZ). Některým právnickým osobám je potřeba uložit ochranná opatření, které lze, jak již bylo zmíněno ukládat samostatně nebo vedle trestu (s výjimkou uvedenou v § 15 odst. 3 TOPO). U právnických osob se v případě ochranného opatření uplatní obecné omezení na základě § 96 odst. 2 TrZ, podle něhož újma způsobená uloženým a vykonaným ochranným opatřením nesmí být větší, než je nezbytné k dosažení jeho účelu.

Tresty, které je možné uložit pouze právnickým osobám:

zrušení právnické osoby (§ 16 TOPO),

zákaz plnění veřejných zakázek, účasti v koncesním řízení nebo ve veřejné soutěži (§ 21 TOPO),

zákaz přijímání dotací a subvencí (§ 22 TOPO),

uveřejnění rozsudku (§ 23 TOPO).²⁹

Tresty, které jsou stejné jak u fyzických osob:

propadnutí majetku (srov. § 17 TOPO a § 66 odst. 4, 5 TrZ),

peněžitý trest (srov. § 18 TOPO a § 68 odst. 1, 3 až 7 TrZ),

propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty (srov. § 19 TOPO a § 70 a 71 TrZ),

zákaz činnosti (srov. § 20 TOPO a § 73 odst. 3 a § 74 odst. 1 TrZ).³⁰

1.3.3. Trestní sankce ukládané mladistvým

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.) otevřel s účinností od 1. 1. 2004 prostor pro nový přístup k řešení trestních věcí mladistvých provinilců. V této souvislosti výrazně rozšířil možné formy reakce na jejich trestnou činnost mimo rámec standardního trestního řízení. Stalo se tak především tím, že umožnil již v průběhu trestního řízení před meritorním rozhodnutím využít rozsáhlé škály výchovných opatření, a tím, že otevřel prostor pro široké uplatnění odklonů od standardního trestního řízení. Současně vytvořil podmínky pro důslednou individualizaci reakce na spáchaná provinění v závislosti na jejich povaze a na osobnosti jejich mladistvých pachatelů účelnou kombinací výchovných opatření, případně využitím hmotněprávních a procesních alternativ k nim.

Opatření představují základní trestněprávní následky provinění mladistvých ve smyslu hmotněprávní formy reakce na jejich trestnou činnost. Nejsou však jedinou takovou formou reakce na delikvenci mladistvých, ani jediným a nutným právním následkem jimi spáchaného provinění. Není totiž vyloučeno, že k dosažení účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže vymezeném v § 1 odst. 2 ZSM a dále rozvinutém v § 3 odst. 1 ZSM dojde i bez jejich uložení. Ve standardním soudním stadiu trestního řízení se tak může stát například upuštěním od uložení trestního opatření za podmínek stanovených v § 11 odst. 1 písm. a) ZSM.

---

²⁹ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-960-9, s. 69, 70.

³⁰ ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 4 díl. *Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. ISBN 978-80-7357-960-9, s. 71.

Základní trestněprávní následky provinění mladistvých vymezuje díl třetí hlavy druhé v § 10 ZSM a označuje je termínem „opatření“, přičemž mezi ně patří: výchovná opatření, ochranná opatření, trestní opatření.³¹

Tato opatření představují ucelený systém založený na monismu trestněprávních sankcí. Tím se tento systém zásadně liší od dualismu trestů a ochranných opatření uplatňovaných při řešení trestné činnosti dospělých a právnických osob. Vedle výchovných, ochranných a trestních opatření patří do tohoto systému i opatření přijímaná v rámci alternativních procesních způsobů řešení trestních věcí. Jde o již zmíněné odklony od standardního soudního řízení, o specifické formy reakce na provinění mladistvých v podobě upuštění od uložení trestního opatření, ať definitivního nebo podmíněného. I přesto nejsou formy reakce na provinění mladistvých zcela vyčerpány. Další z nich mají povahu mimotrestních právních následků. K takovým náleží zvláště občanskoprávní povinnost k náhradě škody způsobené stíhaným činem. Trestněprávní rámec překračuje i širší společenské důsledky trestné činnosti mladistvých. Jsou to zejména různé formy narušení sociálních vztahů. I tyto následky trestné činnosti mladistvých ovšem mohou mít určité trestněprávní konsekvence, a proto je v systému soudnictví ve věcech mládeže pamatováno také na ně. K mladistvým je přistupováno jako k dosud nevyzrálým dopívajícím jedincům s vyvíjející se hodnotovou stupnicí, jejichž postoje je možno vhodným zacházením zásadně ovlivnit a změnit. Klíčové místo proto v tomto systému mají opatření reagující na jejich aktuální životní situaci a opatření zaměřená do budoucna.³²

Z hlediska řešení trestné činnosti mladistvých provinilců je zvláště důležité to, že tento přístup současně vytváří předpoklady pro důslednou individualizaci reakce nejen na stíhaný čin, ale i na osobní poměry stíhaných mladistvých. V případech jejich trestné činnosti totiž hraje klíčovou roli potřeba zacházet s nimi specifickým způsobem odpovídajícím jejich rozumové vyspělosti a zvláštnostem jimi páchané trestné činnosti, nabídnout jim cesty k dosažení pozitivních změn v osobních poměrech a poskytnout jim možnost vypořádat se s následky svého činu. Na místě je více vést, chránit a pomáhat, než trestat, pochopitelně aniž by byl jakkoliv pomíjen zájem na odčinění újmy způsobené stíhaným činem a na předcházení recidivě trestné činnosti. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přitom v rámci tohoto

---

³¹ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 565, 566.

³² Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 566, 567, 568

systemu vytváří určitou hierarchii vzájemně se doplňujících sankcí. Posloupnost zákonem upravených opatření a forem řešení trestné činnosti mladistvých lze rámcově shrnout do řešení trestní věci odklonem od trestního stíhání, výchovná a ochranná opatření, ukládání trestních opatření nespojených s bezprostředním odnětím svobody s probačními prvky i bez nich., trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody ukládané podle závažnosti činu jako ultima ratio trestněprávního postihu. O provázanosti celého systému svědčí i to, že sankce obdobné povahy jsou použitelné v různých stádiích řízení. Tak například povahu peněžitého plnění může mít zaplacení určité peněžní částky na obecně prospěšné účely a na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti jako předpoklad využití jednoho z druhů odklonů od trestního stíhání.³³

1.4. Zásady ukládání trestních sankcí

1.4.1. Obecné zásady pro ukládání trestních sankcí

Mezi obecné zásady pro ukládání trestů patří zásada zákonnosti trestních sankcí § 37 osat. 1 TrZ, která je součástí obecné zásady trestního práva nullum crimen sine lege, nulla poena sine lege (žádný trestní čin bez zákona, žádný trest bez zákona), která je v trestním zákoníku vyjádřena v ustanovení § 12 odst. 1. Toto ustanovení výslovně stran trestních sankcí uvádí, že jen trestní zákon stanoví trestní sankce, které lze za spáchaný trestný čin uložit. Uvedená formulace zásady zákonnosti trestních sankcí vychází z čl. 39 LPS, podle něhož jen zákon stanoví, jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit. Zásada, že třetí sankce lze ukládat jen na základě zákona, se týká čl. 7 EÚLP, podle něhož znění „nesmí být uložen trest přísnější, než jaký bylo možno uložit v době spáchání trestného činu“. Podle výkladu evropského soudu pro lidská práva se čl. 7 EÚLP neomezuje jen na zákaz retroaktivity přísnějšího trestního zákona, ale zaručuje obecnější princip zákonnosti trestu. Článek 7. EÚLP se sice vztahuje jen k trestu v autonomním významu tohoto pojmu, a nikoliv k jiným sankcím (zabezpečovacím opatřením).

---

³³ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 568, 569.

Trestní sankce včetně podmínek pro jejich ukládání mohou být stanoveny pouze v trestním zákoně a nemohou se zakládat na obyčejovém právu ani na rozhodnutí soudu vydaném v jiném případě. Podle ustanovení § 110 TrZ se trestním zákonem rozumí trestní zákoník a podle povahy věci i zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Pokud jde o zásadu zákonnosti, je v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže zvlášť formulována v ustanovení § 3 odst. 1 ZSM, které uvádí, že jen tento zákon v návaznosti na trestní zákon stanoví, které jednání je provinění, a sankce a způsob jejich ukládání. Trestní sankce, které lze uložit na základě tohoto trestního zákoníku, jsou vypočteny v ustanovení § 52 TrZ, který obsahuje katalog pravidelných trestů, dále v ustanovení § 54 TrZ o výjimečném trestu a v ustanovení § 98, kde je uveden katalog ochranných opatření.

Z postulátu zákonnosti trestních sankcí vyplývá, že systém trestních sankcí stanovený v trestním zákoníku je uzavřen a nepřipouští použití analogie v neprospěch pachatele při jejich ukládání. Analogie ve prospěch pachatele je přípustná. Má-li být při ukládání trestní sankce dodržen požadavek zákonnosti, musí být druhy trestních sankcí a podmínky pro jejich ukládání zákonem stanoveny s potřebnou mírou určitosti, srozumitelnosti a přesnosti. Zároveň však musí jejich právní úprava soudci poskytovat dostatečný prostor k tomu, aby mohl uložit trestní sankci, která bude co nejvíce odpovídat zvláštnostem jednotlivého případu. Zákonná úprava musí soudci umožnit, aby při ukládání trestní sankce zohlednit jak konkrétní závažnost trestného činu, včetně okolností přitěžujících a polehčujících, tak možnost sociální reintegrace pachatele a jeho poměry, a aby vzal v úvahu i přiměřenou satisfakci osoby poškozené trestným činem.³⁴

Zásadu zákonnosti sankcí nelze omezovat jen na ukládání trestních sankcí, ale je jí nutno vztáhnout i na jejich výkon, neboť teprve tehdy dochází k realizaci jejich obsahu, který spočívá v zásahu do práv a svobod občanů nebo je s ním spojen. Jen přesné vymezení způsobu výkonu trestních sankcí je zárukou uskutečnění obecných zásad stanovených pro trestní sankce a zárukou dosažení jejich účelu. Důležitá je především přesná právní úprava postavení odsouzeného při výkonu trestní sankce a vymezení limitů trestněprávního zásahu do jeho práv, jakož i úprava postavení subjektů zajišťujících výkon trestněprávní sankce. Neméně významná je i úprava způsobu kontroly zákonnosti výkonu těchto sankcí, zejména pokud jde o sankce omezující nebo zbavující osobní svobody.

---

³⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 421, 422.

Další zásadou ukládání trestních sankcí je zákaz krutých, nepřiměřených a ponižujících trestních sankcí § 37 odst. 2 TrZ. V tomto ustanovení se projevuje zásada humánnosti trestního práva a trestněprávního sankcionování. Zákaz krutých, nepřiměřených a ponižujících sankcí je důsledkem uplatnění zásady spravedlnosti a zásady subsidiarity trestní represe (ekonomie trestní hrozby, podle které je možno trestní sankci uložit jen jako nejzazší prostředek ochrany společnosti a v míře k této ochraně nezbytně nutné). Smyslem práva nebýt podroben krutému trestu a nedůstojnému zacházení je ochrana lidské důstojnosti a fyzické a psychické integrity jedince. Ani osoba, která je trestněprávně sankcionována, neztrácí lidskou důstojnost a nesmí být s ní zacházeno, jako by nebyla lidskou bytostí. V tomto principiálním postoji se odráží zásada vyjádřena v čl. 1 odst. 1 LPS, podle níž „lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti a právech“. Zásada humánnosti sankcí je obsažena v čl. 7 odst. 2 LPS, podle něhož „nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu jednání nebo trestu“. Ochranu před nelidskými a ponižujícími trestními sankcemi zajišťují i mezinárodní smlouvy o ochraně lidských práv a svobod, jimiž je Česká republika vázána. Patří k nim zejména čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 3 EÚLP s protokoly k této Úmluvě vydanými a Evropská úmluva o zabránění mučení a nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. Tato zásada vylučuje z trestního systému takové druhy trestních sankcí, které jsou již svou povahou v demokratické společnosti považovány za kruté. Krutými trestními sankcemi jsou sankce působící svojí podstatou, účelem nebo intenzitou nesnesitelnou fyzickou bolest nebo závažné psychické strádání.³⁵

Pokud jde o trest smrti, jeho plný zákaz za okolností obsahuje Dodatkový protokol č. 13 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, který pro Českou republiku vstoupil v platnost v roce 2004. Nepřiměřenými trestními sankcemi ve smyslu tohoto ustanovení jsou trestní sankce, které jsou nehumánními v důsledku hrubého porušení požadavku spravedlivé rovnováhy mezi ochranou zájmů společnosti a ochranou základních práv jednotlivce. Podle Evropského soudu pro lidská práva, který posuzoval otázku přiměřenosti trestu smrti, jenž stěžovateli hrozil, bude-li vydán do Spojených států, „způsob jakým by byl trest smrti uložen, osoba odsouzeného a nepřiměřenost v poměru k trestnému činu, jakož i podmínky detence v očekávání poprav, jsou okolnosti významné z hlediska, které zakazují nelidské a ponižující tresty nebo zacházení. Zákaz krutých a nepřiměřených

---

³⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 423, 424,

trestních sankcí má však omezující vliv i na ostatní druhy trestních sankcí, které samy o sobě nelze považovat za kruté a nelidské, a to v tom smyslu, že je nelze ukládat nebo vykonávat způsobem, který by je učinil krutými nebo nelidskými. Z tohoto hlediska je namístě považovat za krutý trest odnětí svobody na doživotí uložený bez možnosti podmíněného propuštění, neboť zbavení naděje na znovunabytí svobody činí trest pro odsouzeného zcela bezvýchodným.

Výkon trestní sankce ponižující lidskou důstojnost představuje ve srovnání s trestem krutým a nepřiměřeným patrně méně intenzivní zásah do lidských práv. Řada trestů může obsahovat ponižující prvky, ale nemusí jít o tresty kruté, na druhou stranu si lze jen těžko představit trest krutý, který by zároveň neponižoval lidskou důstojnost. Vzhledem k tomu, že každá trestní sankce je již ze své povahy určitým způsobem ponižující, musí ponížení ve smyslu tohoto ustanovení dosáhnout určitého vyššího stupně intenzity, než jaký je normálně s trestní sankcí spojen. Podle definice Evropského soudu pro lidská práva je ponižující zacházením nebo trestáním takové zacházení, které vyvolává v člověku pocit hrubého pokoření před jinými osobami nebo ponížení před sebou samým, nutí ho jednak proti své vůli a přesvědčení, nebo narušuje jeho psychickou a fyzickou odolnost. Ponižování lidské důstojnosti může mít podobu zpříšňování trestní sankce nad rámec zákonných možností a způsobů, hrubé urážky nebo zesměšňování, jiného samoúčelného či svévolného jednání a hrubého a neslušného zacházení. Ze zákazu ponižujícího výkonu trestní sankce plyne nutnost zdržet se při jejím výkonu všech opatření a postupů, která činí její výkon citelnějším, než je postačující pro naplnění jejího účelu. Tento zákaz se týká výkonu jakéhokoli druhu trestní sankce, i když je zřejmé, že zvláště významný je u sankcí spojených s odnětím osobní svobody, kterými je zasahováno do nejširšího okruhu práva a svobod. Respektovat osobnosti odsouzeného, nikoli ponižování jeho lidské důstojnosti, je zároveň nezbytným předpokladem jeho úspěšné resocializace, která je účelem trestu a jeho výkonu.³⁶

Zásada přiměřenosti podle § 38 TrZ je předpokladem zachování obecných principů spravedlnosti a humánnosti trestních sankcí. Nepřiměřené trestní sankce jsou ustanovením § 37 TrZ jako nehumánní zakázány. Tato zásada má ústavní povahu, i když její výslovné vyjádření v ústavních zákonech chybí. Její existence je odvozována ze samé podstaty základních práv, jakými jsou lidská důstojnost a osobní svoboda, a z principu právního státu, vyjadřujícího vázanost státu zákony. V této spojitosti je nutno poukázat zejména na čl. 7 odst.

---

³⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 424, 425.

2 LPS, podle něhož nikdo nesmí být ani podroben krutému, nelidskému a ponižujícímu zacházení nebo trestu, a na čl. 8 odst. 2 LPS, podle něhož nikdo nesmí být zbaven osobní svobody jinak než z důvodů a způsobem, který stanoví zákon. Zásada přiměřenosti rovněž postupuje celou Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, byť v ní rovněž není výslovně formulována. Evropský soud tento princip spojuje s pojmem spravedlivé rovnováhy mezi obecnými zájmy společnosti a ochranou základních práv jednotlivce, přičemž základním právům jednotlivce při zkoumání rovnováhy přikládá zvláštní význam. Ve svých rozhodnutích opakovaně vyslovil, že v demokratické společnosti nezbytnosti zásahu do práv chráněných ustanoveními Úmluvy implikuje proporcionalita mezi zásahem do práva a sledovaným cílem, což zvláště platí, má-li zásah formu trestní sankce. Soud přitom bere v úvahu nejen to, zda je přiměřený trestněprávní zásah jako takový, ale též to, zda je přiměřená trestní sankce. Ústavní soud ČR se přiměřeností trestních sankcí zabýval v řadě rozhodnutí zejména v souvislosti s posuzováním přiměřenosti délky proběhlého řízení. Podle těchto rozhodnutí musí omezení osobní svobody v důsledku trestu odpovídat veřejnému zájmu na potrestání pachatele trestné činnosti, přičemž tuto otázku je třeba posoudit s ohledem na jednotlivé okolnosti případu.

Přiměřenost trestních sankcí § 38 odst. 1 TrZ (proporcionalita mezi zájmem na ochraně společnosti před pachatelem trestného činu a zásahem do základních práv pachatele způsobeným uloženou trestní sankcí, je podmíněna tím, že při jejím ukládání bude přihlédnuto k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu a poměrům pachatele. Jen přiměřená trestní sankce může plnit svůj účel a být pachatelem a společností pocíťována jako spravedlivá. Jde o obecnou zásadu formulovanou pro oba druhy trestních sankcí, tedy jako pro tresty, tak pro ochranná opatření. S ohledem na to, že ochranná opatření se svým výlučně speciálně preventivním pojetím trestů významně odlišují, lze ovšem tímto způsobem vyjádřenou zásadu uplatnit v plné míře jen u trestů, zatímco u ochranných opatření s ní uvedené podobně vystačit nelze.³⁷

Pokud jde o trest, je základem jeho přiměřenosti a rozhodujícím kritériem pro jeho ukládání spáchaný trestný čin. Povahu a závažnost spáchaného trestného činu blíže určují hlediska, která jsou demonstrativně vypočtena v ustanovení § 39 odst. 2 TrZ. Patří k nim především objektivní znaky blíže charakterizující spáchaný čin, intenzita subjektivního vztahu pachatele k činu a osoba pachatele. Druhým limitem přiměřenosti trestu stanoveným

---

³⁷ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 426.

v § 38 odst. 1 TrZ jsou poměry pachatele. Ve vztahu k povaze a závažnosti trestného činu jde o hledisko podpůrné, které slouží korekci kritéria předchozího. Poměry pachatele jsou okolnosti charakterizující osobu pachatele a ovlivňující citelnost uloženého trestu. Jde o osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele, které charakterizují pachatele jako objekt ukládaného trestu. Rozhodující je jejich existence nikoli v době činu, ale v době ukládání trestu. Pro přiměřenost ukládaného trestu má vedle obecného ustanovení o přiměřenosti trestních sankcí praktický význam zejména ustanovení § 39 TrZ o stanovení druhu a výměru trestu, v němž je jednak konkretizována povaha a závažnost spáchaného činu a poměry pachatele a jednak jsou v něm uvedena další hlediska umožňující hlubší individualizaci ukládaného trestu zejména se zřetelem ke zvláštnostem osobnosti pachatele.

Pro ukládání ochranných opatření jako sankcí, které na rozdíl od trestů mají výlučně speciálně preventivní povahu, je důvodem opravňující k jejich uložení povaha a závažnost pachatele spáchaného trestného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí zájmům chráněným trestním zákoníkem, jakož i osoba pachatele a jeho poměry. Z naznačených hledisek vyplývá, že při ukládání ochranných opatření je zapotřebí se sice také orientovat retrospektivně na spáchaný čin, ale zároveň je nutno posuzovat osobu pachatele a nebezpečí pro zájmy chráněné trestním zákoníkem. Vzhledem k tomu, že v obecné zásadě přiměřenosti trestních sankcí nelze zohlednit rozdílnou povahu ochranných opatření, zvolil zákonodárce pro zásadu přiměřenosti ochranných opatření speciální způsob jejího vyjádření v ustanovení § 96 odst. 1 TrZ, kde jsou obecná hlediska přiměřenosti trestních sankcí doplněná o výše uvedená hlediska speciální.³⁸

Zásada subsidiarity přísnější trestní sankce podle § 38 odst. 2 TrZ vyplývá ze zásady přiměřenosti trestních sankcí. Tato zásada je projevem obecné zásady humánnosti trestních sankcí a v konečném důsledku též zásady subsidiarity trestní represe a zásady ekonomie trestní hrozby. Formulace, podle které, „tam, kde postačí uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější“, plně vyhovuje při ukládání trestů, neboť trest lze uložit jen pachateli trestného činu a podle okolností má jen pachatele trestného činu postihovat, byť někdy nepřímo postihuje i osoby jiné, zejména členy pachatelovy rodiny a další osoby jemu blízké. Je však nutno z ní vycházet i při ukládání ochranných opatření, byť některá z těchto opatření mohou být uložena i osobě, která není pachatelem trestného činu. Trestní sankcí pachatele méně postihující je sankce, která působí

---

³⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 427.

pachateli méně intenzivní újmu na jeho právech a svobodách a přitom je ještě dostatečným prostředkem k dosažení účelu trestní sankce, a to jak se zřetelem k povaze a závažnosti činu, tak k poměrům pachatele a dalším hlediskům důležitým pro uložení trestní sankce. Může jít jak o jiný, mírnější druh trestu nebo ochranného opatření, tak o mírnější rozsah, formu nebo modalitu téhož trestu nebo ochranného opatření. Mírnější sankcí je též trestní sankce uložená samostatně, na rozdíl od případu, kdy je tato sankce uložena spolu s další sankcí nebo sankcemi. Jako méně postihující trestní sankci nelze uložit sankci, kterou trestní zákoník podle ustanovení pro ukládání trestních sankcí obsažených v obecné a zvláštní části v konkrétním případě uložit nedovoluje.

Myšlenka subsidiarity přísnější trestní sankce se projevuje v řadě ustanovení o ukládání jednotlivých trestů. Z podmínek v nich uvedených vystupuje zřetelně do popředí pojetí nepodmíněného trestu odnětí svobody jako ultima ratio trestního systému spolu s přednostním uplatněním trestů nespojených s odnětí svobody, které je základním trestně politickým postulátem pro sankcionování méně závažných trestných činů. Velmi důležité je z toho hlediska ustanovení § 55 odst. 2 TrZ, které připouští uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody za trestné činy, u nichž horní hranice trestní sazby odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, jen výjimečně, pokud by uložení jiného trestu zjevně nevedlo k resocializaci pachatel. Projevem subsidiarity přísnější sankce jsou i mnohá další ustanovení pro ukládání jednotlivých trestů, podle nichž je třeba dávat přednost trestu mírnějšímu, pokud lze mít důvodně za to, že uložení jiného, přísnějšího trestu není třeba.³⁹

Zřetel na zájmy poškozeného při ukládání sankcí podle § 38 odst. 3 TrZ, je požadavek přihlídnout při ukládání trestní sankce k právem chráněným zájmům osob poškozených trestným činem se dostal do popředí pozornosti zejména v souvislosti s prosazováním myšlenek (restorativní justice), která klade důraz na usmíření pachatele s obětí a obnovu trestným činem narušených společenských vztahů, usiluje o posílení práv poškozeného v trestním řízení a hledá cesty, jak usnadnit poškozenému, aby dosáhl náhrady škody a odčinění trestným činem způsobeného přikopí. V teoretických koncepcích účelu trestu jsou rozvíjeny snahy koncipovat zadostiučinění poškozeného jako samostatný účel trestu. Problém odstranění následků trestného činu, zejména poskytnutí náhrady škody pachatelem trestného činu je v popředí zájmu (restituční teorií účelu trestání). Jejich základem je myšlenka, že uspokojení zájmů poškozeného má značný význam pro dosažení generálně preventivního

---

³⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 428.

působení účinku trestu, neboť přispívá nejen k uspokojení poškozeného, ale i širší veřejnosti, a potlačuje tak potřebu trestat cestou svémoci. Pokud bude pachatel uloženým trestem stimulován k tomu, aby poškozeného, jde nepochybně i o významnou známku jeho resocializace a projev úspěšného speciálně preventivního působení trestu. Soud může zohlednit zájmy poškozeného především volbou vhodného druhu trestu. Pachateli by neměl být uložen trest, který nepříznivě ovlivňuje schopnost odsouzeného nahradit poškozenému škodu způsobenou trestným činem. Z tohoto hlediska je nutno dávat přednost trestu nespojenému s odnětím svobody, pokud je jeho uložení dostačující k ochraně společnosti, neboť takový trest nevyhrnuje pachatele ze společnosti, umožňuje mu zachovat si dosavadní zaměstnání a další sociální vazby, což je s ohledem na oprávněné zájmy poškozeného pozitivum. Nepodmíněný trest odnětí svobody (jeho faktický výkon), který se potýká s nedostatečnou úrovní zaměstnanosti vězňů, nízkou úrovní odměňování za práci a s řadou dalších problémů, pachatele k náhradě škody většinou nestimuluje.

Nepříznivý dopad na právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem mohou však mít i některé tresty nespojené s odnětí svobody, zejména majetkové povahy. Tak tomu může být zvláště v případě uložení peněžitého trestu, pokud tento trest výrazně postihne majetek odsouzeného. Soud musí proto při střetu obou zájmů dát přednost náhradě škody nedobytný, neuloží (§ 68 odst. 6 TrZ). Při ukládání řady alternativních (alternativ nepodmíněného trestu odnětí svobody) může soud zohlednit právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem využitím možnosti uložit pachateli, aby podle svých nahradil škodu, kterou trestným činem způsobil. Na tuto možnost by měl soud pamatovat, pokud rozhoduje o podmíněném upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 odst. 3 TrZ), pokud ukládá trest domácího vězení (§ 60 odst. 4 TrZ), trest obecně prospěšných prací (§ 63 odst. 2) nebo trest zákazu pobytu (§ 75 odst. 3 TrZ) či pokud rozhoduje o podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody (§ 82 odst. 2) nebo podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem (§ 85 odst. 2). Povinnost nahradit škodu podle sil odsouzeného může soud uložit též na zkušební dobu podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 89 odst. 2).⁴⁰

---

⁴⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 430.

1.4.2. Obecné zásady pro ukládání trestů

Při ukládání trestů se uplatňují jednak základní zásady, jednak zákonné předpoklady ukládání jednotlivých druhů trestů. Základní zásady pro ukládání trestních sankcí jsou uvedeny v trestním zákoníku a musí být dodržovány za všech okolností při ukládání jakékoliv sankce. Základní zásady ukládání trestů představují určité univerzální prostředí pro aplikaci trestů. Tyto zásady spousta lidí chápe jako jakýsi základní kamen trestání. V § 38 jsou uvedeny konkrétní pravidla o přiměřenosti ukládání všech trestních sankcí. V § 38 odst. 1 jsou upravené obecné zásady - základní směrnice, na jejichž základě je soud povinen postupovat při volbě druhu trestů uvedených v § 52 a při stanovení jeho konkrétní výměry. V § 96 jsou uvedeny obecné zásady pro ukládání ochranných opatření. Při ukládání trestu a ochranných opatření se uplatňují i zásady, které nejsou v trestním zákoně výslovně vyjádřeny, ale formulovány jsou teorií trestního práva a lze je vyvodit z jednotlivých ustanovení trestního zákoníku. Dva základní principy při ukládání trestních sankcí obecné a při ukládání trestů zvláště (principu zákonnosti trestání § 37 a principu individualizace trestů § 38) jsou zárukou pro správné a spravedlivé ukládání trestu. Soud musí v každém případě stanovit druh, kombinaci a intenzitu tak, aby odpovídal všem zvláštnostem případu. Také je povinen klást důraz na pravidla pro ukládání trestů obsažených v obecné i zvláštní části trestního zákoníku, aby rozhodnutí soudu odpovídalo zásadě zákonnosti. Obě zásady mají mezi sebou úzkou spojitost.

Podstatou zásady přiměřenosti je úměrnost trestu konkrétnímu trestnému činu, nikoli však ve smyslu „ius talionis“, tedy „oko za oko“, nýbrž ve smyslu úměrnosti trestu individualitě trestného činu a osobnosti jeho pachatele. Zásada přiměřenosti je spojena s procesem individualizace trestu, který zahrnuje individualizaci zákonnou, individualizaci soudní a na ni navazující individualizaci penologickou. Individualizace zákonná vychází z typové společenské škodlivosti trestného činu jako takového kriminalizovaného cestou jeho skutkové podstaty. Zákonodárce kriminalizuje takto určité jednání proto, že představuje typové hrozbu pro zájmy, vztahy a hodnoty chráněné trestním zákoníkem a míru této hrozby přibližně rozpětím zákonné trestní sazby odnětí svobody (trestní sazba není však odrazem pouze typové závažnosti deliktu, musí svým rozpětím vytvářet prostor pro zohlednění individuální osobnosti pachatel, proto se hovoří „přibližném ocenění“).

Například krádež podle § 205 odst. 1 představuje typově hrozbu pro vlastnické vztahy, jejímž výrazem je trestní sazba odnětí svobody až na dvě léta, zákaz činnosti nebo propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Podle § 140 odst. 1 vražda představuje hrozbu pro chráněné zájmy a hodnoty pro lidský život. Společenská škodlivost vraždy je samozřejmě mnohem vyšší než u krádeže. Zákonodárce vyjadřuje v sankcích skutkových podstat rozpětí společenské škodlivosti, tedy povahy a závažnosti určitého typu trestného činu, do kterého by se měly vejít všechny konkrétní případy tohoto typu deliktu. Tím je vytvořen rámec pro soudní individualizaci trestu. Soudní individualizace trestu spočívá v uložení či ve stanovení druhu a výměry trestu, tak aby sankce co nejvíce odpovídala všem zvláštnostem konkrétních případů.⁴¹

Základem soudní individualizace trestu je ustanovení § 39, v němž jsou obsažena základní kritéria, která soud při svém rozhodování zohlední.

Kritéria ve smyslu § 39 odst. 1 jsou:

- *soud je povinen přihlédnout k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu,*
- *k osobním, rodinným, majetkovým a jiným poměrům pachatele,*
- *k jeho dosavadnímu způsobu života a k možnosti jeho nápravy,*
- *chování pachatele po činu, zejména k jeho snaze nahradit škodu nebo odstranit jiné škodlivé následky činu,*
- *pokud byl označen jako spolupracující obviněný, též k tomu, jak významným způsobem přispěl k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo pomohl zabránit pokusu nebo dokonání takového trestného činu,*
- *účinky a důsledky, které lze očekávat od trestu pro budoucí život pachatele.*

Tato uvedená kritéria od sebe nelze oddělovat, protože se navzájem prolínají.⁴²

Závažnost a povaha trestného činu ve smyslu § 39 odst. 2 jsou určovány významem chráněného zájmu, který byl činem porušen, dotčen, způsobem provedením činu a jeho následky, okolnostmi, za kterých byl čin spáchán, osobou pachatele, mírou jeho zavinění a jeho pohnutkou, záměrem nebo cílem. Osobu pachatele jako objekt trestu charakterizují určité osobní, rodinné, majetkové a jiné poměry pachatele a jsou významné z hlediska citelnosti

---

⁴¹ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 477

⁴² Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, s. ISBN 978-80-7400-042-3, 477, 478

trestu, ale nemají souvislost přímo se spácháním trestného činu. Mezi tyto poměry patří vysoký věk, počet vyživovaných osob, těhotenství pachatelky či těhotenství manželky pachatele aj. Jsou to okolnosti, které mohou na různého pachatele působit různě (např. peněžitý trest na odlišné majetkově situovaného pachatele). Také různé tresty mohou být odlišně citelné v určité situaci téhož pachatele (např. péče o nezletilé děti osoby odsouzené k podmíněnému a nepodmíněnému trestu odnětí svobody).⁴³

V některých případech však mohou mít uvedené poměry souvislost se spáchaným činem a ty pak ovlivňují již samu společenskou škodlivost činu a mohou mít popřípadě povahu polehčující okolnosti (např. tíživé osobní a rodinné poměry pachatele nezpůsobené ve smyslu § 41 písm. e). Jestli pak tyto poměry přetrvávají i v době ukládání trestu, mají charakter zmíněných poměrů pachatele a je třeba k nim přihlídnout, aniž by šlo o porušení zásady zákazu dvojího přičítání z hlediska trestů.⁴⁴

Dosavadní život pachatele a možnost jeho nápravy charakterizují jeho osobu z hlediska jeho chování před spácháním činu a z hlediska prognózy příštího vývoje jeho chování. Obě uvedená hlediska se do určité míry prolínají, protože způsob, jakým se pachatel choval v minulosti, a jak se chová v přítomnosti, dává předpoklad k jeho budoucímu chování. Pokud pachatel v minulosti vedl řádný život, je zde jistě příznivější prognóza nápravy než u pachatele s kriminální minulostí. Soud opírá prognózu pachatele především ze znalosti pachatelovy osobnosti. Také je potřeba se soustředit na pachatelovo sociální prostředí, v němž se pachatelova osobnost rozvíjela a dále rozvíjet bude. Běžně při posuzování možnosti nápravy pachatele se soud neobejde bez znaleckého dokazování. Závěry znalců z oboru zdravotnictví, soudní psychologie či psychiatrie jsou významné při úvaze o tom, zda uložit trest odnětí svobody v kombinaci s ochranným léčením či bez něho, zda jsou splněny podmínky pro uložení výjimečného trestu. Pokud pachatel projeví zájem nahradit škodu nebo odstranit škodlivé následky činu, poukazuje tak na postoj pachatele ke spáchanému činu, který je významný z hlediska možnosti nápravy pachatele.⁴⁵

Zvláštní kategorií pachatelů je pak pachatel označený jako spolupracující obviněný (§ 178a TrŘ), u něhož je z hlediska soudní individualizace trestu nutno zohlednit, jak

---

⁴³ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 478

⁴⁴ ŠÁMAL, P. PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon*. Komentář. 1. díl. 6., doplnění a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 266. Srov. Těž, Kratochvíl, V. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 2. Vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996 s. 260.

⁴⁵ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné*. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 479

významným způsobem přispěl k objasnění zvláště závažného zločinu spáchaného členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny nebo jak významná byla jeho pomoc zabránit pokusu nebo dokonání takového trestného činu. Toto kritérium lze považovat za jeden z prostředků boje s organizovanou kriminalitou, jenž souvisí s dalšími ustanovení trestního zákoníku (srov. § 41 písm. m) a § 58 odst. 4 TrZ).⁴⁶

Prostřednictvím polehčujících a přitěžujících okolností dochází vlastně ke konkretizaci obecných kritérií pro ukládání trestu uvedených v § 39 odst. 1. Kritéria pro ukládání trestu jsou ve smyslu § 39 odst. 3 doba, která uplynula od spáchání trestného činu, případná změna situace a délka trestního řízení ve smyslu nepřiměřeně dlouhé doby. První z uvedených kritérií vychází z principu, že trest, má-li být efektivní, musí následovat co nejdříve po spáchání trestného činu, jinak se jeho účinek zeslabuje. Někdy se také uplatňuje ukládání např. nepodmíněného trestu odnětí svobody, jestliže od spáchání činu uplynula delší doba. Pro rozhodnutí soudu o druhu a výměře trestu je také důležité, zda pachatel získal nebo se snažil získat trestným činem majetkový prospěch. V takovém případě soud přihlédne k výši získaného majetkovému prospěchu pachatele, pokud to nevylučují majetkové a osobní poměry pachatele (§ 39 odst. 7). Novým kritériem pro uložení trestní sankce jsou právem chráněné zájmy osob poškozených trestným činem ve smyslu § 38 odst. 3.

Penitenciární individualizace vychází ze soudem uloženého podmíněného trestu odnětí svobody. Navazuje na část rozsudku, ve kterém je stanoven způsobu výkonu uloženého trestu na základě kritérií uvedených v § 56 odst. 2 a realizuje se již v průběhu výkonu trestu odnětí svobody, ve věznicí určitého typu. Zásada přiměřenosti trestu podle § 38 odst. 1 je dále doplněna zásadou, podle které postačí-li uložení trestní sankce pachatele méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce pro pachatele citelnější (§ 38 odst. 2). Soud by měl zvažovat u méně závažných trestných činů možnost uložení jiných sankcí než trestu odnětí svobody.

Podle zásady zákazu dvojího přičítání, která je vyjádřena jako společná pro vinu a trest v ustanovení § 39 odst. 4, okolnost, jež je zákonným znakem skutkové podstaty trestného činu, a to jak základní, tak i kvalifikované (privilegované), nesmí být hodnocena současně jako okolnost přitěžující nebo polehčující. Například porušení důležité povinnosti (nedání přednosti v jízdě) jako znak skutkové podstaty trestného činu podle § 143 odst. 2 nemůže být

---

⁴⁶ Kratochvíl, V. a kol. Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 480

vzato v úvahu při ukládání trestu jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. e) spočívající v tom, že pachatel trestným činem porušil zvláštní povinnost. Pachateli trestného činu krádeže podle § 205 odst. 4 písm. a) nelze přičítat coby přitěžující okolnost uvedenou v § 42 písm. o) členství v organizované skupině. Matce, která v rozrušení způsobeném porodem usmrtila své novorozené dítě podle § 142 nelze přiznat polehčující okolnost silného rozrušení ve smyslu § 41 písm. b).⁴⁷

Je třeba zdůraznit, že dosah probírané zásady se omezuje pouze na jednu a tutéž skutečnost existující v intenzitě minimálně potřebné k naplnění určitého znaku skutkové podstaty a znovu v té samé intenzitě uplatněné při ukládání trestu. Není proto v rozporu s touto zásadou přičítání jedné a téže skutečnosti, jak z hlediska viny, tak i trestu, pokud je co do intenzity odstupňovaná. V takovém případě se ta část její intenzity nezbytná k naplnění příslušné skutkové podstaty zohlední z hlediska viny, poté se zbývající její intenzita přičte jako polehčující nebo přitěžující okolnost v rovině trestu. Vícenásobná recidiva ve smyslu § 205 odst. 2 by mohla znamenat nejen naplnění znaku subjektu této skutkové podstaty, ale i přitěžující okolnost ve smyslu § 42 písm. p), protože k naplnění této skutkové podstaty postačí minimálně jedno předchozí odsouzení či potrestání.⁴⁸

1.4.3. Obecné zásady pro ukládání ochranných opatření

Při ukládání ochranných opatření se uplatňují jednak zásady vztahující se obecně k oběma druhům trestněprávních sankcí (§ 36 až § 38), jednak i zásady zvláštní, respektující specifika ochranných opatření (§ 96). Při ukládání ochranných opatření lze dále aplikovat i některé zásady ukládání trestů.

Zásada *nulla poena sine lege* ve smyslu čl. 39 LPS, která je také uvedena v ustanovení § 37 odst. 1, na jehož základě lze trestní sankce ukládat jen na základě zákona, se uplatní samozřejmě i v případě ukládání ochranných opatření, která musí být ukládána na základě zákona co do druhu a zákonných předpokladů.

---

⁴⁷ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 481.

⁴⁸ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 482.

Zásada zákazu analogie trestního zákona k tíži pachatele z hlediska trestu a potažmo i ochranného opatření. Za pomoci analogie nelze rozšiřovat dosah trestního zákona co do druhů stávajících v zákoně taxativně vyjmenovaných ochranných opatření.

Zásada humánnosti (§ 37 odst. 2) se projevuje zejména v oblasti výkonu ochranné výchovy, ochranného léčení a zabezpečovací detence, kterými nesmí být ponížena lidská důstojnost.

Obecná zásada přiměřenosti podle § 38 odst. 1 je modifikována tak, že ochranné opatření nelze uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy ochráněné trestním zákonem i osobě pachatele a jeho poměrům. Ochranné opatření v sobě sice obsahuje újmu, ta však není záměrem vyvolaným účinkem ochranných opatření, ale prostředkem k dosažení jejich cíle. Kde postačí trestní sankce méně postihující, nesmí být uložena trestní sankce citelnější.

Zásada personality představuje především vztah k ochrannému léčení, k ochranné výchově a zabezpečovací detenci. Pokud se jedná o zabránění věci a pokud je majetková hodnota zabíraná jiné osobě než pachateli, neuplatní se v případě, kdy je ukládáno za podmínek § 101 odst. 1 písm. c) nebo § 101 odst. 2. Nejdůležitější je pak vztah zabírané věci k trestnému činu.

Zásada účelnosti ochranného opatření je modifikována nikoli co do obsahu, ale spíše co do prostředků či metod, které mají vést k jeho dosažení.

Zásada dvojího přičítání z hlediska trestů se promítá do neslučitelnosti ochranného léčení a zabezpečovací detence, které nemohou být uloženy. Odlišnost ochranných opatření pak vylučuje uplatnění některých zásad, které jsou aplikovány při ukládání trestů.⁴⁹

Zásada jednoty trestní prevence a represe bere v úvahu ochranná opatření, která jsou povahy preventivní, a sleduje se jimi převážně prevence speciální. Také se neuplatní zásada zákazu retroaktivity trestního zákona k tíži pachatele z hlediska trestů, neboť u ochranného opatření se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy se ochranné opatření ukládá. Také pro aplikaci zásady zohlednění právem chráněných zájmu osob poškozených trestných činem, vyjádřené v § 38 odst. 3, nebude v případě ochranných opatření příliš prostoru. Výkon ochranných opatření se nepromlčuje, nezahlazují se ani nemohou být prominuta cestou milosti.

---

⁴⁹ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1.* vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 545.

Ochranná opatření a tresty mají společné, že zákon umožňuje jejich ukládání samostatně nebo ve vhodné kombinaci. Ochranná opatření proto mohou tresty nahrazovat nebo doplňovat. Vedle trestu obdobné povahy však může být ochranné opatření uloženo, jen jestliže by jeho samostatné uložení nebylo dostatečné z hlediska působení na osobu, která je ukládáno, jakož ani z hlediska ochrany společnosti (§ 97 odst. 2), což je projevem monistického pojetí trestní sankce. Za takový trest lze považovat trest odnětí svobody ve vztahu k ústavní formě ochranného léčení či k zabezpečovací detence.⁵⁰

Trestní zákoník v § 97 odst. 3 řeší otázku uložení více druhů ochranných opatření vedle sebe. Pokud tomu nebrání trestní zákoník (§ 97 odst. 3) je možné souběh ochranných opatření akceptovat. Pokud nelze dosáhnout potřebného působení na osobu, které je ukládáno, a náležité ochrany společnosti jen jedním z nich. V § 97 odst. 4 je řešena otázka intence postupu při uložení více ochranných opatření vedle sebe, která nelze vykonat současně. Při ukládání trestu a ochranného opatření současně je potřeba stanovit pořadí jejich výkonu. V případě, kdy je současně ukládán nepodmíněný trest nebo trest odnětí svobody a ochranné léčení v ústavní formě, preferuje zákon jejich paralelní výkon (výkon ochranného léčení po nástupu do výkonu trestu). Pokud to není možné, má přednost výkon ochranného léčení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, jestli je tím lépe zabezpečen účel léčení. V opačném případě následuje třetí varianta (výkon ochranného léčení až po výkonu trestu odnětí svobody). U ambulantní formy léčení se preferuje jeho výkon po nástupu trestu ve věznici, jinak následuje až po výkonu trestu odnětí svobody. Pro uložení nepodmíněného trestu odnětí svobody a zabezpečovací detence platí, že zabezpečovací detence se vykoná až po výkonu nebo po ukončení trestu odnětí svobody. Po skončení výkonu trestu se pokračuje ve výkonu zabezpečovací detence § 100 odst. 3.⁵¹

2 Polehčující a přitěžující okolnosti

---

⁵⁰ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 546

⁵¹ Kratochvíl, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část. 1. vydání.* Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3, s. 547.

Demonstrativní výčet polehčujících a přitěžujících okolností je obsažen v trestním zákoníku v ustanoveních § 41 a § 42 s tím, že další, ačkoliv není mezi polehčující výslovně zařazena, je uvedena v § 40 TrZ. V tomto ustanovení jsou obsažena pravidla ukládání trestů pachateli se zmenšenou přičetností, která podle § 27 TrZ spočívá v tom, že pachatel pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání. Duševní poruchou se podle legální definice v § 123 TrZ rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka. Zmenšenou přičetnost nelze vždy považovat za polehčující okolnost, neboť nemusí nutně snižovat společenskou škodlivost činu a jeho závažnost, a tím odůvodňovat mírnější trest, jako je tomu u polehčujících okolností. Trestný čin spáchaný ve stavu zmenšené přičetnosti se tím nestává vždy méně závažný nebo škodlivým. Stav zmenšené přičetnosti má zpravidla dva důsledky. Na jedné straně snižuje míru zavinění pachatele a na druhé zvyšuje jeho nebezpečnost osoby pachatele. Z toho vyplývají obtíže při hodnocení společenské škodlivosti a závažnosti činu spáchaného ve stavu zmenšené přičetnosti pachatele. Pachatelem zaviněná zmenšená přičetnost v době spáchání trestného činu odůvodňuje zvláštní postup spočívající v tom, že se k ní přihlédne při stanovení druhu a výměru trestu. To může znamenat uložení jiného druhu trestu, než jaký by soud uložil při neexistující zmenšené přičetnosti, anebo se to projeví v rámci trestní sazby, popřípadě i v kombinaci s příslušným ochranným opatřením.⁵²

Proto nemusí jít nutně o trest mírnější. Při rozhodování o jeho druhu a výměře se uplatní obecná kritéria uvedena v ustanovení § 39 TrZ, jelikož postup podle § 40 odst. 1 TrZ je vlastně odchylkou od těchto obecných zásad stanovených pro druh a výměru trestu. Ustanovení § 40 odst. 1 TrZ se neuplatní u mladistvého, protože na spáchání provinění ve stavu zmenšené přičetnosti mladistvého dopadá zvláštní úprava podle § 25 odst. 2 ZSM, která je v podstatě shodná při stanovení druhu trestního opatření a při jeho výměře soud pro mládež přihlédne také k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, který si přivodil vlivem návykových látek.

---

⁵² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 455, 456, 457

Za přitěžující nebo polehčující okolnost je možno považovat pouze takovou skutečnost, která má význam pro posouzení povahy a závažnosti spáchaného činu a pro dosažení účelu trestu, a proto i pro jeho vyměření. Mohou mít význam zásadně při výměře trestu pro kterýkoli trestný čin. Mají vliv na výměru trestu v rámci stanovené trestní sazby.

Vedle obecných přitěžujících předpokládá trestní zákon ještě existenci okolností podmiňujících použití vyšší trestí sazby, které jsou někdy v odborné literatuře označovány jako zvláštní přitěžující okolnosti. Okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby i obecně přitěžující okolnosti musí být vždy pachatelem zaviněny alespoň z nedbalosti. Obecně přitěžující či polehčující okolností nemůže být ta okolnost, která je zákonným znakem trestného činu. Tato ustanovení zamezuje dvojímu přičítání téže okolnosti k neprospěchu nebo ve prospěch pachatele. Nemůže tak být zákonný znak trestného činu podle §329 odst. 1 TrZ., spočívající v porušení povinnosti úřední osoby, pokládán ještě za obecnou přitěžující okolnost podle § 42 písm. e) TrZ.

Podle § 143 TrZ nelze matku, která spáchala trestný čin usmrcení svého dítěte následkem rozrušení způsobeného porodem, přiznat ještě obecnou polehčující okolnost podle § 41 písm. b) TrZ. Obecně přitěžující okolností nemůže být ani okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestí sazby. Také jí nemůže být okolnost, která odůvodňuje mimořádné snížení trestu odnětí svobody. Vyměřuje-li se trest za krádež podle vyšší trestní sazby ve smyslu § 205 odst. 4 písm. a) TrZ, protože se jí pachatel dopustil jako člen organizované skupiny, nelze tutéž skutečnost považovat za obecně přitěžující okolnost podle ustanovení §42 písm. o) TrZ.

Podobně, zjistí-li se jako okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby, že pachatel se dopustil trestného činu v úmyslu usnadnit jiný trestný čin (§ 171 odst. 2 TrZ), není možno současně tuto okolnost posoudit jako obecně přitěžující okolnost. V konkrétním případě mohou vzniknout pochybnosti, zda jde či nejde o tutéž skutečnost. Například pachatel krádeže způsobí trestným činem škodu ve výši 4 980 tisíc Kč. Podle § 138 TrZ, v němž jsou vymezeny jednotlivé pojmy škody způsobené trestným činem, jde v tomto případě nepochybně o „značnou škodu” a je tedy dána okolnost podmiňující použití vyšší trestní sazby podle § 205 odst. 4 písm. c) TrZ. Další skutečnost však spočívá v tom, že škoda ve výši 4 980 tisíc Kč je nepochybně výrazně vyšší než škoda například ve výši 500 tisíc Kč, jež je také značnou škodou a tak nebude v rozporu se zákazem dvojího přičítání téže okolnosti, jestliže v daném případě přiznáme i obecně přitěžující okolnost, že pachatel způsobil

trestným, činem vyšší škodu, k níž přihlédneme při vyměřování trestu v rámci vyšší trestní sazby.⁵³

Správné by se neměla zaměřovat existence zákonného znaku s jeho intenzitou. Není možno zaměřovat „úmysl“ u trestního činu krádeže podle § 205 TrZ se „stupněm tohoto úmyslu“ (škodu) u trestného činu podle § 209 TrZ s „výší této škody“ apod.

Zákonné znaky trestného činu není možné považovat současně za obecné přitěžující nebo polehčující okolnosti, avšak takové skutečnosti, jakými jsou stupně úmyslu, míra zavinění, intenzita následků apod., takovými okolnostmi být mohou.

Přitěžující a polehčující okolností může být i skutečnost, která není jmenovitě uvedena ve výčtu přitěžujících a polehčujících okolností v ustanovení § 41 a §42 TrZ. V citovaných ustanoveních jsou tyto okolnosti uvedeny jako jejich typické příklady. Ve srovnání s nimi je povinen soud i jiným okolnostem přiznat povahu okolností přitěžujících či polehčujících. Tak může být posouzena jako přitěžující okolnost třeba skutečnost, že se pachatel dopustil trestného činu v době, kdy se podobné trestné činy rozmáhaly, skutečnost, že se pachatel dopustil trestného činu se zbraní. Jako polehčující okolnost může být posouzena i skutečnost, že jednání zůstalo ve stadiu přípravy k trestnému činu, že pachatel se dopustil trestného činu z chvályhodné pohnutky nebo, že byl k němu vyprovokován.

Zákaz dvojího přičítání téže okolnosti podle § 39 odst. 4 TrZ se uplatňuje pouze při posuzování okolností v rámci skutkové podstaty téhož trestného činu. Při jednočinném souběhu se neuplatní, jestliže se stejná okolnost odráží ve dvou sbíhajících se skutkových podstatách. Ve významu jednotlivých polehčujících a přitěžujících okolností mohou být značné rozdíly. Některé jsou podstatně důležitější než jiné. Je třeba posoudit význam každé přitěžující a polehčující okolnosti pro určení povahy a závažnosti spáchaného činu

Do nových zákonných ustanovení § 41 a § 42 TrZ byly převzaty prakticky všechny polehčující a přitěžující okolnosti obsažené v ustanovení § 33 a § 34 trestního zákona č. 140/1961 Sb., jejichž okruh byl pouze rozšířen o některé nové okolnosti, popřípadě došlo k upřesnění či doplnění některých původních okolností. Nyní má zpravidla každá polehčující okolnost svůj protipól v přitěžující okolnosti. Přestože nový trestní zákoník doplnil nové

---

⁵³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, ISBN 978-80-7357-509-0, s. 449 -451

polehčující a přitěžující okolnosti, setrval na jejich demonstrativním výčtu, aby bylo možné náležitě reagovat na konkrétní okolnosti případu, které přináší mnohotvárnost života.

Polehčující okolnost, které jsou vyjmenovány v ustanovení § 41 TrZ, se jako právně významné skutečnosti hodnotí ve prospěch pachatele a podle svého významu a závažnosti vedou ke zmírnění druhu nebo výměru ukládaného trestu (§ 39 odst. 3 TrZ). V konkrétních případech mohou odůvodnit, je-li kumulativně naplněno více významných polehčujících okolností (upuštění od potrestání § 46 TrZ, podmíněné upuštění od potrestání s dohledem § 48 TrZ, mimořádné snížení trestu odnětí svobody § 58 TrZ). K okolnosti odůvodňující mimořádné snížení trestu odnětí svobody však nelze přihlídnout ještě jako k okolnosti polehčující (§ 39 odst. 4 TrZ).

Demonstrativní výčet okolností polehčujících a přitěžujících (§ 41, § 42 TrZ) se uplatní i při ukládání trestních opatření mladistvému pachateli za spáchané provinění. Okruh polehčujících okolností je u mladistvého rozšířen podle § 25 odst. 1 ZSM. Při výměře trestního opatření mladistvému se jako k polehčující okolnosti přihlédne k tomu, že mladiství úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku (psychologického poradenství, terapeutický program, vzdělávací, doškolovací program), poskytl zadostiučinění poškozenému, nahradil úplně nebo částečně způsobenou škodu, odčinil nebo zmírnil újmu, po spáchání provinění se choval tak, že lze důvodně předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí. Soud pro mládež při stanovení druhu trestného opatření a při výměře trestu mladistvému obligatorně přihlédne k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, kterou si přivodil požitím návykových látek (§ 25 odst. 2 ZSM), přičemž nezáleží na tom, zda se do tohoto stavu dostal úmyslně či z nedbalosti. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže však již blíže neuvádí, zda spáchání provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, který si mladistvý přivodil požitím návykových látek, je třeba považovat za okolnosti polehčující nebo přitěžující. Proto konkrétní zhodnocení uvedené skutečnosti se může jak ve prospěch, tak i v neprospěch mladistvého. Stav zmenšené přičetnosti sice na jedné straně snižuje míru zavinění mladistvého, ale na druhé straně může zvyšovat nebezpečnost osoby mladistvého pro společnost.⁵⁴

---

⁵⁴Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P. a kol. *Trestní právo hmotné*. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2010, ISBN 978-80-7357-509-0, s. 449 -451

2.1. Rozdělení okolnosti polehčujících a přitěžujících

Okolnosti polehčující a přitěžující lze rozdělit podle různých hledisek. Jedním z možných principů jejich rozdělení, který zvolila autorka bakalářské práce, je rozdělení podle základních prvků skutkové podstaty trestného činu, a to okolnosti týkající se osoby pachatele, objektivní a subjektivní stránky trestného činu.

2.1.1. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu

- Spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých (§ 41 písm. a) TrZ);
- Spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých (§ 41 písm. f) TrZ);
- Přičinil se o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu (§ 41 písm. j) TrZ);
- Vedl před spácháním trestného činu řádný život (§ 41 písm. o) TrZ);

2.1.2. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu

- Spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost (§ 41 písm. g) TrZ);
- Trestným činem způsobil nižší škodu nebo jiný menší škodlivý následek (§ 41 písm. i) TrZ);

Znaky objektivní stránky trestného činu se projevují i v okolnosti:

- Spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých (§ 41 písm. a) TrZ);

- Spáchal trestný čin pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil (§ 41 písm. e) TrZ);
- Spáchal trestný čin pod tlakem závislosti nebo podřízenosti (§ 41 písm. c) TrZ).

2.1.3. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu

- Spáchal trestný čin v právním omylu, kterého se bylo možno vyvarovat (§ 41 písm. h) TrZ);
- Spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností (§ 41 písm. b) TrZ).

2.1.4. Ostatní polehčující okolnosti podle § 41 TrZ

- Spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku (§ 41 písm. d) TrZ);
- Svůj trestný čin sám oznámil úřadům (§ 41 písm. k) TrZ);
- Napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným (§ 41 písm. l) TrZ);
- Přispěl zejména jako spolupracující obviněný k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny (§ 41 písm. m) TrZ).

2.1.5. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu

- Spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení (§ 42 písm. a) TrZ);
- Spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvláště zavrženíhodné pohnutky (§ 42 písm. b) TrZ);
- Ke spáchání trestného činu zneužil svého zaměstnání, postavení nebo funkce (§ 42 písm. f) TrZ);
- Spáchal trestný čin jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení (§ 42 písm. o) TrZ);
- Byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení (§ 42 písm. p) TrZ).

2.1.6. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu

- Spáchal trestný čin surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem (§ 42 písm. c) TrZ);
- Trestným činem porušil zvláštní povinnost (§ 42 písm. e) TrZ);
- Spáchal trestný čin vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku (§ 42 písm. g) TrZ);
- Spáchal více trestných činů (§ 42 písm. n) TrZ).

2.1.7. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu

- Spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení (§ 42 písm. a) TrZ);
- Spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky (§ 42 písm. b) TrZ).

Tyto dvě okolnosti se také týkají charakteristiky osoby pachatele.

2.1.8. Ostatní přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ

- Spáchal trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti (§ 42 písm. d) TrZ);
- Spáchal trestný čin ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí (§ 42 písm. h) TrZ);
- Svedl k činu jinak trestnému, provinění nebo trestnému činu jiného, zejména dítě mladší 15 let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých (§ 42 písm. i) TrZ);
- Spáchal více trestných činů (§ 42 písm. n) TrZ);
- Spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace (§ 42 písm. j) TrZ);
- Trestným činem způsobil vyšší škodu nebo jiný větší škodlivý následek (§ 42 písm. k) TrZ);
- Trestným činem získal vyšší prospěch (§ 42 písm. l) TrZ);
- Spáchal trestný čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu (§ 42 písm. m) TrZ).

3. Okolnosti polehčující

3.1. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu

3.1.1. Spáchal trestný čin poprvé a pod vlivem okolností na něm nezávislých

Jde o novou polehčující okolnost, kterou dřívější trestní zákon výslovně neupravoval. Spáchání trestného činu poprvé znamená, že pachatel dosud (před rozhodnutím o uložení trestu za aktuálně projednávaný trestný čin, nespáchal žádný jiný trestný čin). Sporné však může být, pokud o dřívějším odsouzení pachatele za trestný čin platí fikce, že se na něj pohlíží, jako by nebyl odsouzen (§ 46 odst. 3, § 48 odst. 8, § 65 odst. 4, § 69 odst. 2, § 74 odst. 2, § 83 odst. 4, § 86 odst. 3, § 106 TrZ), přičemž u mladistvého se jedná o ustanovení (§ 13, § 14 odst. 6, § 35 ZSM). S ohledem na presumpci nevinny (§ 40 odst. 2 LPS, § 2 odst. 2 TrŘ) je třeba mít uvedenou podmínku spočívající ve spáchání trestného činu poprvé za splněnou alespoň tehdy, došlo-li v dřívějším řízení o jiném trestném činu k zastavení trestního stíhání, k podmíněnému odložení podání návrhu na potrestání, k podmíněnému zastavení trestního stíhání, ke schválení narovnání nebo k odstoupení od trestního stíhání mladistvého a nastaly-li účinky pravomocně zastaveného trestního stíhání.

Spáchání trestného činu pod vlivem okolností nezávislých na pachateli spočívá v tom, že na pachatele působily před spácháním trestného činu nebo při jeho páčání takové okolnosti, na jejichž vzniku (vyvolání) a existenci (působení) se sám nijak nepodílel, které ovšem do určité významné míry ovlivnily spáchání trestného činu (vyvolaly u pachatele rozhodnutí spáchat trestný čin nebo ho utvrdily v takovém rozhodnutí, ovlivnily způsob spáchání trestného činu nebo povahu a rozsah jeho následků). Může se jednat o vyprovokování trestného činu poškozeným, jemuž poté pachatel ublížil na zdraví, nebo o náhle vytvořenou velmi složitou dopravní situaci, kterou pachatel jako řidič motorového vozidla nezvládl a způsobil dopravní nehodu s následky na životě a zdraví. Nejde však o skutečnosti, které jsou okolnostmi vylučujícími protiprávnost činu (§ 28 až § 32 TrZ) ani

jinými polehčujícími okolnostmi. Vliv okolností nezávislých na pachateli mu bude polehčovat, jestliže jde o okolnosti, které sám nezpůsobil, byť i z nedbalosti (řidič motorového vozidla nezanedbal svou znalost dopravních předpisů, podle kterých měl a mohl vyřešit složitou dopravní situaci). K přiznání polehčující okolnosti podle § 41 písm. a) TrZ se vyžaduje kumulativně splnění obou výše uvedených podmínek (spáchání trestného činu poprvé a zároveň pod vlivem okolností nezávislých na pachateli).⁵⁵

3.1.2. Spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých

Věk mladistvých je určen ustanovením § 2 odst. 1 písm. c) ZSM, podle něhož je mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil 15. rok a nepřekročil 18. rok svého života. Věk blízký věku mladistvých tedy převyšuje horní hranici věku mladistvých. Jinak ovšem trestní zákoník ponechává na rozhodnutí soudu, o kolik může věk pachatele převýšit věk 18 let pro přiznání polehčující okolnosti podle § 41 písm. f) TrZ, protože proces dospívání je věc značně individuální, závisí přiznání této polehčující okolnosti též na úrovni pachatelovy fyzické, duševní a mravní vyspělosti, na stupni jeho socializace a na tom, zda a jak se tyto skutečnosti projeví na spáchaném trestném činu (jaké charakteristiky typické pro osoby mladistvé a pro jejich chování měly vliv na jeho spáchání). Slovem blízkým je naznačeno, že pro přiznání této polehčující okolnosti nebude možné příliš překročit věk 18 let. V praxi jde nejčastěji o pachatele ve věku do 19 či 20 let, výjimečně, pokud to je odůvodněno jejich rozumovou a mravní vyspělostí, až do dovršení 21 let. Mentální zaostalost (nedostatečná rozumová a mravní vyspělost pachatele ve vyšším věku) může být, nejde-li o stav zmenšené přičetnosti (§ 27 TrZ) nebo nepřičetnosti (§ 26 TrZ), jinou v zákoně neuvedenou polehčující okolností. Rozhodující je věk pachatele v době spáchání trestného činu, o němž se rozhoduje. Skutečnost, že pachatel spáchal trestný čin ve věku blízkém věku mladistvých, je kromě této polehčující okolnosti též jednou z podmínek odůvodňujících postup podle § 48 odst. 5, § 63 odst. 5, § 75 odst. 4, § 82 odst. 3 a § 85 odst. 3 TrZ. Jestliže

---

⁵⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 465

pachatel svede k trestnému činu mimo jiné osobu ve věku blízkém věku mladistvých, jde o zvláštní přitěžující okolnost podle § 42 písm. i) TrZ.⁵⁶

3.1.3. Příčinil se o odstranění škodlivých následků trestného činu nebo dobrovolně nahradil způsobenou škodu

Jde především o náhradu škody způsobenou trestným činem, bez ohledu na to, jestli je škoda zákonným znakem základní nebo kvalifikované skutkové podstaty spáchaného trestného činu. Jde o takovou škodu, která spočívá ve zmenšení majetkových hodnot a jejíž náhradu lze uplatnit a přiznat v adhezním řízení (§ 43 odst. 3 TrŘ, § 228 TrŘ). Zároveň jde o náhradu jiné materiální i nemateriální újmy rovněž způsobené trestným činem, kterou lze zahrnout pod pojem odstranění jiných škodlivých následků, přestože náhradu újmy této povahy nelze řešit v adhezním řízení. Zákon nevyžaduje, aby pachatel odstranil škodlivé následky trestného činu úplně a aby tak učinil sám osobně. Stačí, že k tomu svým aktivním zásahem účinně přispěl (nahlásil způsobenou škodu jako pojistnou událost a poskytl pojišťovně potřebnou součinnost k tomu, aby vyplatil pojistné plnění poškozenému). U náhrady škody způsobenou trestným činem však musí jít o náhradu úplnou, a to ve formě peněžní náhrady nebo naturální restituce, musí se tak stát dobrovolně a z povahy věci vyplývá, že ještě před odsouzením. Pouze částečná náhrada by mohla podle rozsahu způsobené škody snížit význam této polehčující okolnosti. O dobrovolnou náhradu nejde, pokud byla vymáhána exekucí nebo řešena odnětím věci v trestním řízení a jejím předáním poškozenému (§ 79 a 80 TrŘ).⁵⁷

---

⁵⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 419

⁵⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80.7400-109-3, s. 467, 468.

3.1.4. Vedl před spácháním trestného činu řádný život

Pachatel vedl před spácháním trestného činu řádný život, jestliže dodržoval právní řád a další základní normy občanské společnosti, plnil si své povinnosti vůči státu i vůči společnosti, nezneužíval svých práv proti spoluobčanům, nenarušoval občanské soužití v bydlišti ani v zaměstnání, nedopouštěl se přestupků, jiných deliktů a trestných činů. V soudní praxi bylo např. ohrožování spoluobčanů nebezpečnou nakažlivou chorobou a neléčení hodnoceno jako jednání, které je v rozporu s požadavkem řádného života, dále za porušování občanských povinností by bylo možné považovat neplnění vyživovací povinnosti, nedostatečnou péči o děti apod. Pro přiznání této polehčující okolnosti proto nestačí, že pachatel nebyl dosud soudně trestán. Na druhé straně ani předchozí odsouzení pachatele samo o sobě nebrání v přiznání polehčující okolnosti spočívající ve vedení řádného života, zejména týká-li se předchozí odsouzení méně závažného činu, pachatel se po odsouzení (po odpykání trestu, přiměřeně dlouhou dobu choval řádně a prokázal tak svou nápravu). Záleží též na povaze a závažnosti předchozího trestného činu, na době, a na jeho celkovém chování před spácháním posuzovaného trestného činu a po něm. Řádný život nelze zužovat ani na dobrou pracovní morálku, neboť takový život může vést i pachatel, který není v pracovním poměru, zejména když už neexistuje všeobecná pracovní povinnost. Řádný život může vést i osoba, která vůbec nepracuje a má legální zdroj příjmů z kapitálového majetku, dále student, žena v domácnosti, důchodce nebo soukromý podnikatel, který třeba ani neplní obchodní smlouvy, pokud tak činí jen z důvodů, že nesprávně odhadl riziko a dostal se do nezavinění nebo nepředvídatelných potíží, do platební neschopnosti. Řádný život ve smyslu § 41 písm. o) TrZ se někdy nesprávně ztotožňuje s bezúhonností, ačkoliv bezúhonnost je vymezena velmi nejednotně a mnohdy jen účelově pro určité případy, přičemž její podstatou zpravidla je to, že určitá osoba nebyla odsouzena vůbec nebo pro stanovený okruh trestných činů.

Trestní zákoník výslovně nepovažuje doznání pachatele k trestné činnosti za samotnou polehčující okolnost. Kvalifikovanou formou doznání pachatele jsou tak vlastně polehčující okolnosti uvedené v § 41 písm. k) TrZ, protože se u nich předpokládá určitá míra doznání pachatele, aby mohl splnit i některé ostatní podmínky. K tomu, aby mohlo být doznání v jakékoli podobě hodnoceno ve prospěch pachatele, musí svědčit o jeho snaze po nápravě a nesmí být učiněno pouze formálně pod tíhou usvědčujících důkazů. Doznání pachatele je podmínkou pro použití některých institutů trestního práva hmotného nebo procesního (pro

označení pachatele za spolupracujícího obviněného a pro následné mimořádné snížení trestu odnětí svobody takovému pachateli, pro možnost podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného odložení podání návrhu na potrestání). Obdobný význam má prohlášení obviněného, že spáchal stíhaný skutek, který je podmínkou pro rozhodnutí o schválení narovnání, ale nelze ho považovat za doznání, proto také k němu není možno přihlížet jako k důkazu, nebylo-li narovnání schváleno.⁵⁸

3.2. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu

3.2.1. Spáchal trestný čin odvraceje útok nebo jiné nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost

Musí jít o trestný čin spáchaný při odvracení útoku nebo jiného nebezpečí, aniž byly zcela splněny podmínky nutné obrany nebo krajní nouze, anebo pachatel překročil meze přípustného rizika nebo meze jiné okolnosti vylučující protiprávnost (svolení poškozeného, oprávněného použití zbraně či jiné v zákoně neuvedené obdobné okolnosti, které vylučují protiprávnost činu). Zákon tím privileguje vybočení z podmínek jednotlivých okolností vylučujících protiprávnost činu. Polehčující okolnost podle § 41 písm. g) TrZ se však netýká domnělé obrany nebezpečí, protože pak by nešlo o čin spáchaný při odvracení útoku nebo nebezpečí a tyto zdroje pachatelova ohrožení by chyběly. To by ovšem nevylučovalo použití jiných polehčujících okolností (§ 41 písm. b) nebo d) TrZ. Jednání pachatele, které je jinak polehčující okolností podle § 41 písm. g) TrZ, může být vzhledem ke konkrétním okolnostem případu takového významu, že odůvodní mimořádné snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici jeho trestní sazby podle § 58 odst. 6 TrZ, a to bez omezení uvedeného v § 58 odst. 3 TrZ.⁵⁹

---

⁵⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 470, 471.

⁵⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 466.

3.2.2. Trestným činem způsobil nižší škodu nebo jiný menší škodlivý následek

I tuto polehčující okolnost nově zavedl trestní zákoník jako protipól přitěžující okolnosti §42 písm. k) TrZ. Polehčující okolnost se zde týká takového následku trestného činu, který se označuje jako škodlivý následek. Jím je škoda jako újma na majetku, nebo jiný škodlivý následek. Podmínka, aby pachatel způsobil nižší škodu nebo menší jiný škodlivý následek, ovšem nevyjadřuje žádnou obecně vyčíslitelnou částku, a pokud jde o škodu, nejde ani o žádnou z kategorií výše škody upravených v § 138 odst. 1 TrZ. Okolnost, zda byla způsobena nižší škoda, je nutno posoudit vždy ve vztahu k výši škody, jaká je minimálně potřebná pro naplnění znaků základní nebo kvalifikované skutkové podstaty. Tuto polehčující okolnost je možné přiznat zejména pachateli, který způsobil škodu na samé dolní hranici příslušné kategorie škody ve smyslu § 138 odst. 1 TrZ, která podmiňuje použitou právní kvalifikaci spáchaného trestného činu, nebo škodu jen nepatrně převyšující tuto dolní hranici. Jiný škodlivý následek bude možno považovat za menší tehdy, když nedosahuje takového rozsahu, jaký je obvyklý u trestných činů téže skutkové podstaty, pokud tedy odpovídá jejich nejlehčím případům.⁶⁰

3.2.3. Spáchal trestný čin pod vlivem tíživých osobních nebo rodinných poměrů, které si sám nezpůsobil

Vliv tíživých osobních a rodinných poměrů, které si pachatel sám nezpůsobil, se projeví při vážné nemoci pachatele nebo některého z jeho rodinných příslušníků, členů domácnosti či blízkých osob, při rozvratu rodinného nebo manželského života, při svízelném hmotném postavení pachatele či osob mu blízkých, při existenci početné rodiny pachatele, o níž není dostatečně postaráno, při alkoholismu či závislosti na jiných návykových látkách manžela pachatele. Tyto poměry mohou mít vliv na závažnost trestného činu, jestliže se

---

⁶⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 467.

projevily již při jeho spáchání, nebo se podle § 39 odst. 1 TrZ zhodnotí až v rámci osobních, rodinných, majetkových a jiných poměrů pachatele. Tíživé osobní a rodinné poměry budou pachateli polehčovat, jen jestliže si je sám nezpůsobil (vlastním škodlivým způsobem života, nebo dokonce spáchaným trestným činem, za který je mu ukládán).⁶¹

3.2.4. Spáchal trestný čin pod tlakem závislosti nebo podřízenosti

Tlak vyplývající ze stavu závislosti nebo podřízenosti může negativně ovlivnit pachatelovo svobodné rozhodování a tím snižovat jeho míru zavinění. Závislost může vyplývat zejména ze vztahů rodinných, citových, ze vztahu žáka k učiteli. Podřízenost vyplývá především ze vztahů pracovních, služebních (příslušníci ozbrojených sil). Nemusí jít o vztahy institucionalizované a formalizované (není vyloučena závislost členů party na jejím vůdci). Měl by však být dán určitý stupeň závažnosti takového vztahu, aby se mohla reálně projevit vůle dominantní, vůdčí osoby na pachatele. Iniciativa ke spáchání trestného činu nemusí vycházet od osoby, na níž je pachatel závislý nebo již je podřízen. Tato osoba nemusí mít žádnou účast na spáchání trestného činu a sama nemusí vůbec aktivně působit na pachatele. Postačí, když pachatel pod vlivem vztahu závislosti nebo podřízenosti k takové osobě jednal v jejím zájmu nebo se u ní předvedl, aby se jí zaveděl.⁶²

---

⁶¹ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 465.

⁶²ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s.464, 465.

3.3. Polehčující okolnosti podle § 41 TrZ týkající se subjektivní stránky trestného činu

3.3.1. Spáchal trestný čin v právním omylu, kterého se bylo možno vyvarovat

Jde o nově formulovanou polehčující okolnost, která souvisí s tím, že trestní zákoník (na rozdíl od dřívější úpravy) již výslovně řeší problematiku omylů pachatele. Omylem se obecně rozumí neshoda pachatele vědění (vnímání, znalostí) se skutečností, ať již proto, že pachatel si určitou relevantní skutečnost vůbec neuvědomil, nebo proto, že o ní měl nesprávnou představu. Pokud pachatel jednající v omylu nezná některou skutečnost, jde o omyl negativní, jestliže naopak v rozporu se skutečným stavem předpokládá existenci takové skutečnosti, jde o omyl pozitivní. Jestli se omyl pachatele týká rozhodných skutkových okolností, na nichž závisí jeho trestní odpovědnost, jde o omyl skutkový a pokud se omyl pachatele týká existence či výkladu trestních nebo mimotrestních právních norem, od nichž se odvíjí trestnost činu, jde o omyl právní. Skutkový i právní omyl může být pozitivní i negativní. Ustanovení v § 41 písm. h) TrZ dopadá jen na právní omyl negativní (trestní zákoník vůbec neupravuje právní omyl pozitivní, protože se zde bez obtíží vystačí s nesporným pojmem). K přiznání této polehčující okolnosti se vyžaduje, aby pachatel spáchal trestný čin v takovém právním omylu, kterého se bylo možno vyvarovat. Podle § 19 odst. 2 TrZ se bylo možno omylu vyvarovat, pokud povinnost seznámit se s příslušnou právní úpravou vyplývala pro pachatele ze zákona nebo z jiného právního předpisu, úředního rozhodnutí nebo smlouvy, ze zaměstnání, povolání, postavení nebo funkce pachatele, anebo mohl pachatel bez zřejmých obtíží rozpoznat protiprávnosti činu. Kdyby pachatel jednal v právním omylu, jehož se nemohl vyvarovat, a nevěděl tudíž o protiprávnosti spáchaného činu, nemohl by vůbec nést trestní odpovědnost, protože by nejednal zaviněně.⁶³

---

⁶³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 466, 467.

3.3.2. Spáchal trestný čin v silném rozrušení, ze soucitu nebo z nedostatku životních zkušeností

Silné rozrušení je takový stav pachatelova duševního rozpoložení, který nepříznivě ovlivňuje rozumovou nebo volní složku jednání pachatele a snižuje míru jeho zavinění v takovém rozsahu, že to má vliv na snížení závažnosti spáchaného trestného činu. Tím se silné rozrušení podobá stavu zmenšené přičetnosti, ale nedosahuje jeho intenzity, jinak by uplatnil zvláštní postup podle § 40 a § 47 TrZ. Podstatou silného rozrušení může být krátkodobá duševní porucha, ale též jiný stav vyvolaný onemocněním, silnou tělesnou nebo duševní vyčerpaností, prožitím otřesné události, útokem na osobu pachatele, může jít o jeho afekt. Silným rozrušením ve smyslu § 41 písm. b) TrZ je třeba rozumět silné citové hnutí pachatele. Povaha citového hnutí (strach, zlost) nemá přitom vliv na přiznání této polehčující okolnosti. Pachateli ji lze nepřiznat jen tehdy, pokud si sám způsobil stav silného rozrušení požitím alkoholického nápoje nebo jiné návykové látky. Spáchání trestného činu ze soucitu znamená, že pachatel se rozhodl ke spáchání trestného činu s ohledem na svůj vztah (zpravidla citový nebo jinak blízký či alespoň ohleduplný) k jiné osobě a mnohdy na její výslovné či předpokládané přání (ve snaze řešit její svízelnou situaci). O spáchání trestného činu ze soucitu může jít i v případě (euthanasie) usmrcení na žádost nevléčitelně nemocné osoby za účelem zmírnění jejího utrpení. Trestní zákoník však tímto ani jiným ustanovením nelegalizuje ani jinak neupravuje problematiku euthanasie. Může jít však též o jiné případy, jestliže pachatel fyzicky napadne a vážněji zraní manžela své sestry jen proto, že již nemůže snášet dlouhodobé týrání své sestry jejím manželem, o němž ví pouze z vyprávění své sestry, a chce tím zabránit v jejím dalším týrání. Nedostatek životních zkušeností se může projevit zejména u osob mladistvých nebo ve věku blízkém věku mladistvých. V případě polehčující okolnosti podle § 41 písm. b) TrZ by tedy mělo jít o osobu, která má nedostatek životních zkušeností i z jiných důvodů než vzhledem ke svému věku (v důsledku zanedbané výchovy). K přiznání polehčující okolnosti podle § 41 písm. b) TrZ postačí kterýkoliv z uvedených stavů (spáchání trestného činu jen v silném rozrušení, nebo jen ze soucitu anebo jen z nedostatku životních zkušeností).⁶⁴

---

⁶⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, ISBN 978-80-7400-109-3, 2009, s. 464.

3.4. Ostatní polehčující okolnosti podle § 41 TrZ

3.4.1. Spáchal trestný čin pod vlivem hrozby nebo nátlaku

Tato polehčující okolnost omezuje svobodu rozhodování pachatele v důsledku vlivu třetích osob na jeho jednání. Hrozba nebo nátlak vyvíjené jinou osobou na pachatele však předpokládá, že pachatel nemá k této osobě žádný určitý vztah a že třetí osoba vůči pachateli nepoužívá přímé aktivní působení na jeho projev vůle (jinak by šlo o nepřímého pachatele ve smyslu § 22 odst. 2 TrZ). Přímé fyzické donucení pachatele ovšem vylučuje samo jeho jednání, rovněž stav krajní nouze vyvolaný nátlakem by vylučoval trestní odpovědnost. V případě hrozby nebo nátlaku na pachatele tedy zpravidla půjde o psychický nátlak, jehož význam je závislý na povaze a závažnosti činu, o které jde, a na osobě pachatele, jemuž má být přiznána tato polehčující okolnost, i na osobě, která je původcem hrozby či nátlaku.⁶⁵

3.4.2. Svůj trestný čin sám oznámil úřadům

Tato polehčující okolnost předpokládá vlastní aktivitu pachatele, který příslušným orgánům (zejména policii) učiní oznámení nejen o tom, že byl spáchán určitý trestný čin, ale zároveň o tom, že je jeho pachatelem právě on sám, případně s dalšími osobami. Nestačí oznámení bez uvedení vlastní účasti pachatele na trestném činu. Jestliže by pachatel zamlčel tuto svoji účast nebo ji dokonce popřel, mohlo by to svědčit naopak v jeho neprospěch, tedy jako projev snahy odvrátit od sebe pozornost. Pachatel nemusí učinit oznámení osobně, ale může k tomu využít třetí osobu, písemné podání, telefon nebo jiný komunikační prostředek. Význam polehčující okolnosti podle § 41 písm. k) TrZ bude tím větší, čím menší nebezpečí odhalení pachatele existovalo.⁶⁶

---

⁶⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, s. 465.

⁶⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 468.

3.4.3. Napomáhal při objasňování své trestné činnosti nebo významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným

Okolnost vyžaduje, aby pachatel napomáhal v objasňování vlastní trestné činnosti nebo trestného činu spáchaného jiným pachatelem těm orgánům, které jsou určeny k objasňování trestné činnosti (policii, státní zástupce). Předpokládá to určitou aktivní účast pachatele, která musí být zaměřena především k objasnění trestného činu, jehož se sám dopustil. Napomáhání může sloužit i k objasnění trestné činnosti jiných pachatelů, ovšem v takovém případě se vyžaduje, aby pachatel, jemuž má být přiznána tato polehčující okolnost, významně přispěl k objasnění trestného činu spáchaného jiným pachatelem (bez uvedeného přispění bylo podstatně ztíženo objasnění trestného činu jiného pachatele, nebo by se ho dokonce ani nepodařilo objasnit). Napomáhání ze strany pachatele může mít různou formu a bude spočívat v uvedení všech rozhodných skutkových okolností trestného činu včetně osob na něm zúčastněných, v označení pramene důkazů a v uvedení dalších skutečností napomáhajících v objasňování trestné činnosti vlastní či jiných pachatelů. Zákon nijak blíže nevymezuje ani neomezuje formy a způsoby, kterými může pachatel napomoci orgánům činným v trestním řízení (ty však musí být v souladu se zákonem). Hodnocení významu této polehčující okolnosti bude závislé především na tom, jaké jiné možnosti měly orgány činné v trestním řízení k objasnění trestného činu pachatele či jiných osob a jak byly tyto možnosti způsobilé spolehlivě objasnit určitou trestnou činnost a usvědčit její pachatele.⁶⁷

3.4.4. Přispěl zejména jako spolupracující obviněný k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny

Jde o polehčující okolnost, která je součástí legislativního rámce stanoveného pro účinnější boj proti vyšším formám trestní součinnosti označované jako organizovaný zločin.

---

⁶⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 468.

Smyslem je motivovat pachatele ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení na odhalování, objasňování a účinném postihu závažné trestné činnosti uvedeného typu. Podobný význam mají i jiné instituty (snížení trestu odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby spolupracujícímu obviněnému § 58 odst. 4 TrZ, zvláštní ustanovení o účinné lítosti v případě účasti na organizované zločinecké skupině § 362 TrZ, označení obviněného za spolupracujícího obviněného. Specifickým znakem organizovaného zločinu je obtížná možnost policejních a jiných orgánů proniknout do jeho struktur, odhalit osoby podílející se na páchání trestné činnosti a spolehlivě je usvědčit. Podmínkou přiznání této polehčující okolnosti je skutečnost, že pachatel přispěl k objasňování trestné činnosti spáchané členy organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny. Osoba, která spáchala trestný čin jako člen organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované skupiny, tedy není beztrestná, ani když pak pomáhala příslušným orgánům v odhalení a prokazování takto spáchané trestné činnosti. Z hlediska existence této polehčující okolnosti není podstatné, zda pachatel, jemuž má být přiznána, sám spáchal trestný čin jako člen organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch zločinecké organizované skupiny či nikoli. Rozhodující je, že jeho spolupráce s orgány činnými v trestním řízení účinně napomohla v objasnění trestné činnosti spáchané uvedeným způsobem. Zákon nijak blíže nevynezuje ani neomezuje formy a způsoby, kterými může pachatel napomoci orgánům činným v trestním řízení (ty však musí být v souladu se zákonem). Hodnocení této polehčující okolnosti bude závislé na okolnostech každého jednotlivého případu, které se mohou značně lišit. Přihlédne se zejména k druhu, rozsahu a závažnosti trestné činnosti spáchané členem organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo ve prospěch organizované zločinecké skupiny, k okolnostem charakterizující organizovanou skupinu nebo organizovanou zločineckou skupinu, dále k tomu, jaké jiné možnosti kromě přispění pachatele měly orgány činné v trestním řízení k dispozici pro objasnění uvedené trestné činnosti, co vedlo pachatele ke spolupráci při objasňování této trestné činnosti.⁶⁸

---

⁶⁸ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 468, 469.

3.4.5. Trestného činu upřímně litoval

K tomu, co lze považovat za lítost pachatele nad spácháním trestného činu, je uvedeno ve výkladu § 46 odst. 1 TrZ. K naplnění k této okolnosti se vyžaduje, aby lítost pachatele byla upřímná (vážně míněná a vyjadřující vlastní postoj pachatele k jím spáchanému trestnému činu). Klade se zde důraz na skutečnost, že nestačí pouhý formální projev lítosti (prohlášením v průběhu trestního stíhání), ale požaduje se kvalitativně vyšší projev vnitřního postoje pachatele k jeho vlastnímu trestnému činu, a to na základě chování pachatele po činu. O lítosti pachatele nad spácháním trestného činu může svědčit (jeho omluva poškozenému, vyjádření lítosti u hlavního líčení, slovní odůvodnění tohoto projevu).⁶⁹

---

⁶⁹ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 469, 470.

4. Přitěžující okolnosti

4.1. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu

4.1.1. Spáchal trestný čin s rozmyslem nebo po předchozím uvážení

Jde o nově zavedenou okolnost charakterizující subjektivní stránku skutkové podstaty trestného činu a zvyšující míru zavinění pachatele. Spáchání trestného činu s rozmyslem nebo po předchozím uvážení, se jako přitěžující okolnost uplatní jen u trestných činů spáchaných úmyslně (podobně je tomu u okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby). Spáchání trestného činu s rozmyslem znamená určitou byť i velmi krátkou úvahu pachatele, po které sice jedná uváženě, ale nikoli po předchozím uvážení. V případě spáchání trestného činu po předchozím uvážení jde naopak o situaci, kdy si pachatel předem, ještě před spácháním činu, zváží rozhodující okolnosti provedení činu a jeho spáchání si do určité míry a v některých podrobnostech naplánuje (co do místa spáchání, způsobu spáchání, použití nástrojů, zahlazení stop, úniku z místa činu). Nevyžaduje se ovšem takové předchozí uvážení, kdy si pachatel připravil provedení činu do všech podrobností, zejména bylo-li nutné přizpůsobit spáchání činu konkrétním místním a časovým podmínkám, okolnostem a možnostem pachatele.⁷⁰

4.1.2. Spáchal trestný čin ze ziskuchtivosti, z pomsty, z národnostní, rasové, etnické, náboženské, třídní či jiné podobné nenávisti nebo z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky

Spáchal trestný čin ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky je blíže charakterizováno v souvislosti s výkladem podmínek pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí. K tomu, aby byla naplněna tato přitěžující okolnost, nemusí být tato pohnutka stejné intenzity a závažnosti, jak se vyžaduje pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí, protože

---

⁷⁰ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 474.

není nutné, aby způsobovala mimořádnou závažnost spáchaného trestného činu, a není nutné, aby tímto trestným činem byl zvlášť závažný zločin. Nestačí ovšem běžný odklon od morálního nazírání, projevený spácháním trestného činu, ale musí jít o něco nápadně zarážejícího. Zvlášť zavrženíhodná pohnutka charakterizuje subjektivní stránku trestného činu, zvyšuje míru zavinění pachatele, a tím i závažnost trestného činu. Z povahy věci plyne, že taková pohnutka není možná u nedbalostních trestných činů. Existence zvlášť zavrženíhodné pohnutky je předpokladem i pro uložení trestu ztráty čestných titulů nebo vyznamenání a trestu ztráty vojenské hodnosti. V tomto ustanovení uvádí trestní zákoník demonstrativním výčtem příklady zavrženíhodné pohnutky, kterou jsou ziskuchtivost (snaha po dosažení nějakého majetkového prospěchu, která může být pohnutkou nejen u trestných činů proti majetku, ale i v jiných případech, kupř. trestných činů proti životu a zdraví), pomsta (což je odvěta za nějaké předchozí jednání jiné osoby, přičemž trestný čin může být spáchán proti této osobě), národnostní, rasová, etnická, náboženská, třídní či jiná podobná nenávist (přičemž tuto nenávist pachatel zaměřil proti uvedeným charakteristikám osoby, vůči níž spáchal trestný čin, který směřuje buď přímo proti její osobě, nebo proti jejímu majetku, obydlí).⁷¹

4.1.3. Ke spáchání trestného činu zneužil svého zaměstnání, postavení nebo funkce

Jde o nově zavedenou okolnost, která úzce souvisí s předchozí, protože jak bylo uvedeno výše k přitěžující okolnosti podle § 42 písm. e)TrZ, porušení zvláštní povinnosti se často odvíjí od zaměstnání, postavení nebo funkce pachatele, jichž zneužil ke spáchání trestného činu. K výkladu pojmů zaměstnání, postavení nebo funkce, v čem spočívá podstata trestu zákazu činnosti, kde se používá stejná terminologie. Pachatel zneužil ke spáchání trestného činu přímo při jejich výkonu, v souvislosti s tímto výkonem nebo mu toto zaměstnání, postavení nebo funkce alespoň poskytly příležitost nebo usnadnily spáchání trestného činu. Zneužití určitého zaměstnání, postavení nebo funkce ke spáchání trestného činu je rovněž zákonným znakem řady trestných činů, zejména tam, kde se vyžaduje speciální

---

⁷¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 475.

subjekt (u trestných činů úředních osob, trestných činů vojenských, ale také u činů podle § 180 odst. 2 TrZ).⁷²

4.1.4. Spáchal trestný čin jako organizátor, jako člen organizované skupiny nebo člen spolčení, nebo

Tato okolnost charakterizuje osobu pachatele, který může být organizátor, člen organizované skupiny, člen spolčení. Organizátorem je osoba, která naplánovala nebo řídila spáchání trestného činu. Činnost organizátora nevyžaduje vytvoření organizované skupiny. U organizátora se uplatní tato okolnost jenom tehdy, jestliže je sám pachatelem nebo spolupachatelem trestného činu ve smyslu § 22 a § 23 TrZ a pokud zároveň zosnoval nebo řídil spáchání tohoto trestného činu. Zůstalo-li jen při organizátorství, bude trestnost organizátora posouzena podle § 24 odst. 1 písm. a) a § 39 odst. 6 písm. b) TrZ, anebo se uplatní zvláštní skutková podstata. Trestní zákoník výslovně nedefinuje organizovanou skupinu, byť v celé řadě skutkových podstat označuje spáchání trestného činu členem organizované skupiny jako okolnost, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby. I nadále je vymezení tohoto pojmu věcí soudní praxe a judikatury. Organizovanou skupinu se rozumí podle dosavadní judikatury sdružení více osob, v kterém je provedena určitá dělba úkolů mezi jednotlivé členy sdružení, jehož činnost se v důsledku tohoto vyznačuje plánovitostí a koordinovaností, což zvyšuje pravděpodobnost úspěšného provedení trestného činu, a tím i jeho škodlivosti a závažnosti. Organizovaná skupina nemusí mít trvalejší charakter a tímto způsobem lze spáchat i jen ojedinělý, jednorázový trestný čin. Nevyžaduje se výslovné přijetí za člena organizované skupiny, ale postačí, že se pachatel fakticky a neformálně včlenil do skupiny a aktivně se podílel na její činnosti. Zvláštní formou trestní součinnosti více osob je organizovaná zločinecká skupina, jejíž zákonné vymezení obsahuje ustanovení § 129 TrZ, podle kterého jde o společenství více osob s vnitřní organizační strukturou, s rozdělením funkcí a dělbou činností, která je zaměřena na soustavné páchání úmyslné trestné činnosti. Nejpodstatnější odlišností je zejména pevnější organizační struktura organizované zločinecké

---

⁷² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 478.

skupiny a její zaměření na soustavné páchaní úmyslné trestné činnosti. Tuto přitěžující okolnost nelze použít, jestliže organizátorství, spáchání trestného činu členem organizované skupiny, ve spojení s organizovanou skupinou nebo členem spolčení jsou zákonným znakem základní nebo kvalifikované skutkové podstaty trestného činu, jímž se rozumí i příprava, pokus, organizátorství, návod a pomoc (§ 111 TrZ).⁷³

4.1.5. Byl již pro trestný čin odsouzen; soud je oprávněn podle povahy předchozího odsouzení nepokládat tuto okolnost za přitěžující, zejména s ohledem na význam chráněného zájmu, který byl činem dotčen, způsob provedení činu a jeho následky, okolnosti, za kterých byl čin spáchán, osobu pachatele, míru jeho zavinění, jeho pohnutku a dobu, která uplynula od posledního odsouzení, a jde-li o pachatele trestného činu, který byl spáchán ve stavu vyvolaném duševní poruchou, anebo o pachatele, který se oddává zneužívání návykové látky a spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, také tehdy, započal-li léčení nebo učinil jiná potřebná opatření k jeho zahájení

Tato přitěžující okolnost spočívá v recidivě pachatele (v situaci, že pachatel již byl v minulosti odsouzen nebo potrestán za trestný čin a poté spáchal další trestný čin, za který je nyní souzen). Trestní zákoník už ve skutkových podstatách žádného z trestných činů nepočítá s recidivou v podobě předchozího postižení jen pro přestupek. Recidiva může velmi podstatně ovlivnit druh a výměru trestu, protože zpravidla svědčí o tom, že ani dřívější odsouzení pachatele pro trestný čin a často ani výkon uloženého trestu vedly k nápravě pachatele. Recidiva představuje závažný problém trestní politiky a její řešení není záležitostí jen trestního práva. Proto se též rozlišuje recidiva ve smyslu kriminologickém, penologickém a trestněprávním. Recidiva je podle trestního zákoníku formou opakování trestného činu a spolu se souběhem charakterizuje mnohost trestných činů u téhož pachatele. Recidiva tedy znamená, že pachatel spáchal druhý nebo další trestný čin po právní moci odsuzujícího

---

⁷³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 484, 485, 486.

rozsudku, jímž byl znám vinným trestným činem spácháním předtím. Pod toto ustanovení bude proto spadat jak recidiva obecná, k níž stačí, že pachatel byl už před spácháním nyní souzeného trestného činu pravomocně odsouzen pro jakýkoliv jiný trestný čin vůbec, včetně nedbalostního, tak recidiva stejnorodá, u které se předpokládá dřívější odsouzení pro trestný čin téhož druhu, tak konečně i recidiva speciální, kde jde o předchozí odsouzení pro stejný čin, za který je pachatel souzen znovu. Trestní zákoník vymezuje recidivu obecně, ale počítá s jejími různými formami. Podle toho jaký význam má, se rozlišuje recidiva jako obecná přitěžující okolnost, zákonný znak základní skutkové podstaty, důvod mimořádného zvýšení trestu odnětí svobody, okolnost ovlivňující zařazení pachatele k výkonu trestu odnětí svobody do určitého typu věznice. Formálním znakem recidivy je předchozí odsouzení pachatele soudem za trestný čin. Rozhodujícím momentem pro rozlišení recidivy od souběhu je vyhlášení rozsudku soudem prvního stupně. Tento rozsudek se musí stát pravomocným, protože jinak nelze na pachatele hledět jako na odsouzeného. Spáchání trestného činu v době od vyhlášení do právní moci takového rozsudku není ani souběhem, ani recidivou, ale může být jinou, v zákoně neuvedenou přitěžující okolnost. Pro recidivu jako přitěžující okolnost se nevyžaduje předchozí potrestání, tedy alespoň částečný výkon dříve uloženého trestu, ale stačí fakt pravomocného odsouzení, k němuž lze přihlédnout.⁷⁴

Jestliže platí zákonná fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, nebo bylo-li dřívější odsouzení zahlazeno výrokem soudu a to i podle dřívějšího trestního zákona, nemůže jít o recidivu podle této okolnosti. Není sice vyloučeno přihlédnout k tomu, že pachatel v minulosti spáchal trestný čin, má-li tato skutečnost materiální význam. Pokud platí fikce, že se na pachatele hledí, jako by nebyl odsouzen, skutečnost odsouzení nesmí soud brát v žádné souvislosti v úvahu a musí při výměře trestu postupovat tak, jako by této skutečnosti nebylo. Hodnotí však všechny další okolnosti související se spácháním minulého trestného činu, které nejsou uvedenou právní fikcí dotčeny. Váha skutečnosti, že pachatel v minulosti už spáchal trestný čin, je za předpokladu, že všechny ostatní okolnosti jsou stejné, zásadně menší než váha skutečnosti, že pachatel už byl za trestný čin odsouzen. Je sporné, zda přihlédnout k předchozímu odsouzení, které dosud není zahlazeno a o němž neplatí ani zákonná fikce neodsouzení, týká-li se trestného činu, jehož skutková podstata již byla zrušena

---

⁷⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 486, 487, 488, 489, 490.

a nebyla nahrazena ani žádnou podobnou skutkovou podstatou v platném trestním zákoníku. Jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. p) TrZ lze hodnotit předchozí odsouzení pachatele zásadně vždy za předpokladu, že jde o odsouzení tuzemským soudem. Bude-li zjištěno, že pachatel byl v minulosti odsouzen cizozemským soudem, může soud i tuto skutečnost považovat za přitěžující okolnost, a to zejména tehdy, jestliže takové odsouzení bylo zaznamenáno v evidenci Rejstříků trestů, týká se činu, který je trestný i podle právního řádu České republiky, je to odůvodněno závažností tohoto činu a trestem, který byl za něj uložen. Jinak by přicházelo v úvahu pouze zohlednění toho, že pachatel již v minulosti spáchal trestný čin. Pro hodnocení recidivy jako přitěžující okolnosti nestačí vycházet jen z doby, která uplynula od předchozího odsouzení (od vykonání dříve uloženého trestu, byť jde o okolnost důležitou a neopominutelnou). Stejně tak nelze stanovit, jak dlouhá tato doba může být, aby byla ještě naplněna podmínka recidivy. Soudní praxe zaujala stanovisko, že dobu 3 let nelze zpravidla považovat za takový časový odstup od posledního odsouzení pachatele, který by při úvahách o trestu při opětovném spáchání trestného činu vylučoval hodnotit poslední odsouzení jako přitěžující okolnost. Na druhé straně soudní praxe považuje dobu 10 let od dřívějšího odsouzení za tak dlouhou, že po jejím uplynutí bude recidiva vyloučena. Soud tedy při zkoumání, zda má přihlídnout k předchozímu odsouzení jako k okolnosti přitěžující, musí obecně brát v úvahu a hodnotit zejména tyto obecné okolnosti. Druh, povahu a závažnost předcházejícího a nyní posuzovaného trestného činu, pohnutky trestného činu, počet trestných činů, počet a frekvenci odsouzení, druh a výměru odpykaných trestů, jejich vliv na pachatele, dobu, která uplynula mezi předchozími odsouzeními i od odpykání posledního trestu, způsob života pachatele v této době mezi jednotlivými odsouzeními, dále skutečnost, zda pachatel nespáchal nový trestný čin v době výkonu předcházejícího trestu, ve zkušební době stanovené při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Vnitřní vztah mezi minulým a nynějším trestným činem (zejména zda trestné činy nevycházejí z téže pohnutky, z týchž ustálených negativních sklonů nebo povahových rysů pachatele, z jeho určitého trvalého záporného postoje ke společnosti a jejím hodnotám). Tento vnitřní vztah je nutno odlišovat od vnější druhové stejnosti nebo podobnosti trestných činů, které přesto nemusí mít společnou příčinu v trvalých záporných vlastnostech nebo sklonech pachatele, ale mohou být výsledkem náhodného shluku nepříznivých okolností. Celkový osobní profil pachatele a jeho způsob života, který spolu s ostatními hledisky odůvodňuje buď předpoklad, že pachatel bude pravděpodobně i nadále pokračovat v páčání trestné činnosti,

jestliže se mu v tom nezabrání rozhodnými opatřeními, anebo naopak lze předpokládat, trestné činy jsou v jinak v řádném životě pachatele jen ojedinělými výjimkami a nejsou projevem asociálně nebo antisociálně zaměřené osobnosti pachatele.⁷⁵

4.2. Přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ týkající se objektivní stránky trestného činu

4.2.1. Spáchal trestný čin surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem

Tato přitěžující okolnost charakterizuje způsob jednání pachatele, a tím i způsob provedení trestného činu, přičemž svým obsahem se blíží vymezení pojmu zvlášť zavrženíhodný způsob provedení činu, který je jednou z podmínek pro uložení výjimečného trestu odnětí svobody na doživotí. Zvlášť zavrženíhodný způsob spáchání trestného činu může být zákonným znakem skutkové podstaty (u pytláctví) a pak se již nehodnotí jako přitěžující okolnost. Ani v případě této přitěžující okolnosti ovšem nemusí jít o stejnou intenzitu a závažnost, jaká je nutná pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí. V tomto ustanovení uvádí trestní zákoník jen demonstrativní výčet způsobů zakládajících přitěžujících okolností (spáchání trestného činu surovým nebo trýznivým způsobem, zákeřně, se zvláštní lstí nebo jiným obdobným způsobem).

Předpokladem pro použití této přitěžující okolnosti vždy je, že se trestný čin způsobem svého provedení nápadně vymyká z toho, co je u činů tohoto druhu možno jinak považovat za obvyklé. Trestný čin je spáchán surovým způsobem, pokud vykazuje určitou vyšší míru brutality a bezcitnosti pachatele, byť se nevyžaduje až zvlášť surový způsob, který je znakem kvalifikované vraždy podle § 140 odst. 3 písm. i) TrZ. Zatímco surový způsob spáchání trestného činu charakterizuje počínání pachatele a jeho intenzitu, trýznivý způsob spáchání trestného činu vyjadřuje to, jak vnímá a pociťuje trestný čin jeho oběť. Trýznivý způsob tedy

---

⁷⁵ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 486, 487, 488, 489, 490.

způsobuje určité fyzické či duševní utrpení strádání oběti, byť ani zde se nevyžaduje, aby šlo o zvlášť trýznivý způsob, který je znakem kvalifikované vraždy podle § 140 odst. 3 písm. i) TrZ. I když surový nebo trýznivý způsob spáchání bude často charakteristický pro násilné trestné činy směřující proti životu a zdraví, není vyloučen ani u jiných trestných činů (únos dítěte). Surovým a trýznivým způsobem lze spáchat trestný čin i vůči zvířeti (trestný čin týrání zvířat), přičemž je takový způsob znakem základní skutkové podstaty, u trestného činu neoprávněného nakládání s chráněnými volně žijícími živočichy a planě rostoucími rostlinami, některé způsoby považovat spáchání vůči živočichům považovat za surové nebo trýznivé ve smyslu přitěžující okolnosti. Trestný čin je spáchán zákeřně, zpravidla tehdy, když se poškozený nemohl vůbec nebo účinně bránit útok. Jako zvláštní lest by mohlo být hodnoceno, jestliže pachatel zneužije důvěry poškozené osoby, a to mu výrazně usnadní spáchání trestného činu (když pachatel předstíral, že se s poškozeným, s nímž žil v rozepřích, jde udobřit, a setkání využil k útoku proti ní). Lest má zvláštní význam i pro spáchání trestného činu násilím nebo vloupáním. Bylo-li násilí, jež je zákonným znakem trestného činu (loupeže, znásilnění), realizováno tak, že pachatel uvedl oběť do stavu bezbrannosti lstí, lze to rovněž pokládat za případ zvláštní lsti, a pak už předchází v úvahu tato přitěžující okolnost. Podobně platí tam, kde byl za použití lsti naplněn zákonný znak spočívající ve spáchání trestného činu vloupání.⁷⁶

4.2.2. Trestným činem porušil zvláštní povinnost

Zvláštní povinnost, která byla trestným činem porušena, vyplývá zpravidla z pracovního, funkčního nebo služebního postavení pachatele. Nemusí jít o postavení odpovědné a není nutné, aby povinnost byla výslovně stanovena v zákoně, může třeba vyplývat ze smlouvy. K naplnění této přitěžující okolnosti se však vyžaduje, aby šlo o povinnost zvláštní, jež je uložena pouze určitému okruhu osob vymezenému jejich specifickým postavením nebo konkrétní situací, v níž se nachází. Porušení zvláštní povinnosti může být zákonným znakem základní skutkové podstaty (porušení důležité povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání,

---

⁷⁶ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 475, 476.

postavení nebo funkce nebo uložené podle zákona. Význam této přitěžující okolnosti může být v konkrétních případech značné rozdíly. Tak bude jistě závažnější úmyslné zneužití vysokého funkčního postavení s rozsáhlými pravomocemi ke snadnějšímu spáchání trestného činu než nedodržení potřebné opatrnosti a zanedbání povinnosti z nedbalosti.⁷⁷

4.2.3. Spáchal trestný čin vůči osobě podílející se na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku

V tomto případě jde o přitěžující okolnost, která charakterizuje určitou osobu jako předmět útoku, vůči němuž byl spáchán trestný čin. Tímto předmětem útoku je konkrétní osoba, proti které směřovalo jednání pachatele. Obecně jde o jakoukoliv osobu, která se podílela na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku. Konkrétně pak může být takovou osobou zejména ten, kdo je profesionálně určen k záchraně života a zdraví nebo k ochraně majetku (lékař nebo jiný zdravotnický pracovník) provádějící záchrannou službu podle § 18b zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, byl-li vůči němu spáchán trestný čin při výkonu této služby, dále příslušník hasičského záchranného sboru. Zdravotnický pracovník, příslušník hasičského záchranného sboru, člen sboru dobrovolných hasičů a příslušník Policie České republiky může být osobou, která se podílí na záchraně života a zdraví nebo na ochraně majetku, i tehdy, pokud se účastní záchranných prací prováděných v rámci integrovaného záchranného systému podle zákona č. 239/2000Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. I když tato přitěžující okolnost bude typicky naplněna zejména v případě násilných trestných činů směřujících proti uvedeným osobám, není vyloučeno ani u jiných trestných činů (omezování osobní svobody). Spáchání trestného činu na zdravotnickém pracovníkovi při výkonu zdravotnického zaměstnání nebo povolání směřujícího k záchraně života nebo ochraně zdraví, nebo na jiném, který plnil svoji obdobnou povinnost při ochraně života, zdraví nebo majetku vyplývající z jeho zaměstnání,

---

⁷⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 477, 478.

povolání, postavení nebo funkce nebo uložena mu podle zákona, je u některých trestných činů okolností, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby.⁷⁸

4.2.4. Spáchal více trestných činů

Spáchání více trestných činů se vztahuje především na souběh trestných činů, a to jednočinný i vícečinný, stejnorodý i různorodý. Tato přitěžující okolnost je důsledkem uplatňování absorpční zásady při trestání souběhu a užije se jí především při výměře úhrnného a souhrnného trestu (§ 43 TrZ). Hodnocení významu této přitěžující okolnosti musí vycházet z uvedených různých forem souběhu, jejichž materiální význam se může dost lišit (vícečinný stejnorodý souběh může podle okolností svědčit o určitých ustálených negativních sklonech pachatele). Vyšší závažnost vícečinného souběhu je vyjádřena tím, že v případě, jde-li o takový souběh většího počtu trestných činů, může soud podle § 43 odst. 1 TrZ uložit pachateli trest odnětí svobody v rámci trestní sazby, jejíž horní hranice se zvyšuje o jednu třetinu (horní hranice trestní sazby odnětí svobody, však nesmí převyšovat po zvýšení 20 let při výjimečném trestu nad 20 až do 30 let nesmí přesáhnou 30 let). Zákon však nestanovuje kolik trestných činů lze považovat za naplnění pojmu „více“. S přihlédnutím k jazykovému výkladu by k naplnění této přitěžující okolnosti mohlo postačovat spáchání dvou trestných činů a ještě vyšší počet spáchaných trestných činů by se měl projevit při hodnocení významu přitěžující okolnosti podle § 42 písm. n) TrZ. Správnost takového výkladu bude muset potvrdit judikatura soudů. Spáchání více trestných činů nepřichází v úvahu, jestliže jde jen o další dílčí útok jednoho pokračujícího trestného činu (§ 116 TrZ), za který se ukládá společný trest podle § 45 TrZ. To neplatí, bylo-li pokračování v trestném činu přerušeno sdělením obvinění ve smyslu § 12 odst. 11 TrŘ, od něhož jde o nový trestný čin.⁷⁹

Této okolnosti se využije při výměře úhrnného a souhrnného trestu. Poměrně často se stává, že obžalovaný je rozsudkem uznán vinným spácháním více trestných činů. Více trestných činů se pachatel může dopustit jedním jednáním (např. řídí auto v době zákazu činnosti a navíc opilý – trestné činy maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání

---

⁷⁸ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 478, 479.

⁷⁹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 483, 484.

a ohrožení pod vlivem návykové látky) – tzv. jednočinný souběh, nebo více jednáními (např. při uzavírání smlouvy o úvěru předloží falešné potvrzení o zaměstnání a poté ukradne sousedovi auto – trestné činy úvěrového podvodu a krádeže). Pokud mezi jednotlivými trestnými činy není odsouzení obžalovaného za jiný trestný čin, lze mu uložit pouze jeden trest.⁸⁰

4.3. Ostatní přitěžující okolnosti podle § 42 TrZ

4.3.1. Spáchal trestný čin využívaje něčí nouze, tísně, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti

Přitěžující okolnost podle § 42 písm. d) TrZ předpokládá některé stavy poškozeného (oběti), které mu znemožňují či alespoň podstatně omezují svobodné rozhodování a jichž pachatel zneužívá ke spáchání trestného činu. Podstatou nouze je určitá neuspokojená důležitá životní potřeba poškozeného, která mu znesnadňuje živo. Jde o nedostatek prostředků na stravu a oblečení, ztrátu prostor k bydlení, dlouhodobou nezaměstnanost, špatný zdravotní stav. Tísní se rozumí mimořádně tíživá situace poškozeného nebo jiné osoby, jejíž tíseň pociťuje poškozený jako tíseň vlastní, vyvolaná určitou i přechodnou naléhavou potřebou, jejíž uspokojení není v možnostech poškozeného. Zpravidla půjde o hospodářskou nesnáz (splatnost dluhu, jehož nesplacení může vážně ohrozit společenské postavení nebo majetkové poměry poškozeného). Může jít též o jiné než majetkové potíže (zájem na získání bytu k vyřešení tíživé rodinné situace nebo nesnáze vyvolané osobními, zdravotními a společenskými poměry poškozeného). Tíseň se blíží nouzi, od které se liší v podstatě jen intenzitou. Pachatel využije bezbrannosti, jestliže si je vědom toho, že určitá osoba je ve stavu, kdy není schopna klást mu odpor, a on právě této skutečnosti zneužije pro úspěšné spáchání trestné činnosti. Přitom nezáleží na tom, kdo tento stav vyvolal. Bezbrannost může

---

⁸⁰ Kuchta, Josef. Trestní zákon – komentář. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI. ASPI, 1999; Breier, Štefan a kol. Trestní zákon. Komentář. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964, s. 128.

vyplývat z bezvědomí z fyzické nemohoucnosti. Za stav bezbrannosti nutno považovat i duševní poruchu, při které není osoba schopna chápat smysl svého nebo pachatelova jednání nebo své jednání ovládat. Ze stejných důvodů může bezbrannost způsobovat nízký dětský věk. Zneužití stavu bezbrannosti se může v některých případech prolínat s přitěžující okolností podle § 42 písm. h) TrZ. Závislosti a podřízenosti využívá pachatel, který k trestnému činu zneužívá stavu závislosti či podřízenosti jiné osoby vůči němu. Nouze, tíseň, bezbrannost, závislost nebo podřízenost nemusí být pouze na straně oběti trestného činu, ale tato přitěžující okolnost se projeví i tehdy, pokud pachatel využil některý z těchto stavů u jiné osoby, aniž by útočil proti ní (pachatel využil k vniknutí do skladu a ke krádeži náhlé nevolnosti strážného). Pokud je zneužití nouze, tísné, bezbrannosti, závislosti nebo podřízenosti zákonným znakem trestného činu, nelze podle § 39 odst. 4 TrZ tuto skutečnost přičítat ještě jako přitěžující okolnost. Stav bezbrannosti má význam i pro spáchání trestného činu násilím, spáchán tak, že pachatel uvedl oběť do stavu bezbrannosti lstí, pak nelze tento stav ještě hodnotit jako přitěžující okolnost podle § 42 písm. d) TrZ.⁸¹

4.3.2. Spáchal trestný čin ke škodě dítěte, osoby blízké, těhotné, nemocné, zdravotně postižené, vysokého věku nebo nemohoucí

Podstata této okolnosti spočívá v tom, že spáchaný trestný čin má škodlivé následky pro osoby určitým způsobem znevýhodněné, a tudíž méně způsobilé či vůbec nezpůsobilé bránit se trestnému činu a jeho následkům, anebo jde o jejich blízký vztah k pachateli, přičemž zmíněné osoby jsou obětí pachatelova trestného činu. Uvedené znevýhodnění buď ve věku oběti (jde o dítě ve smyslu § 126 TrZ, osobu mladší 18 let), nebo naopak o osobu vysokého věku (zákon však žádnou věkovou hranici nestanovuje), nebo jde o osobu ve zdravotním stavu oběti (osoba těhotná či vážně nemocná bez ohledu na to, zda jde o nemoc somatickou nebo psychickou), anebo v tom, že oběť je z jiného důvodu nemohoucí (v důsledku tělesného handicapu, opojení návykovou látkou apod.). Trestný čin musí být spáchán ke škodě takto charakterizované oběti (na její úkor, k její újmě). Nejde zde jen o škodu materiální, která má význam jako znak trestného činu nebo kterou lze uplatňovat a

---

⁸¹ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 476, 477.

její náhradu přiznat v adhezním řízení (§ 43 odst. 3, § 228 TrŘ), ale jedná se o jakoukoli další újmu, jak majetkovou tak i nemajetkovou.⁸²

4.3.3. Svedl k činu jinak trestnému, provinění nebo trestnému činu jiného, zejména dítě mladší 15 let, mladistvého nebo osobu ve věku blízkém věku mladistvých

Jde o okolnost, ve které jde o svedení jiného ke spáchání trestného činu ve smyslu § 42 písm. i) TrZ, což spočívá ve vyvolání rozhodnutí jiné osoby spáchat trestný čin a má charakter přitěžující okolnosti bez ohledu na to, zda si pachatel takto počínal vůči trestně odpovědné osobě nebo osobě, která není plně nebo vůbec trestně odpovědná. Může jít o dospělého pachatele, osobu ve věku blízkém věku mladistvých, mladistvého, dítě do 15 let. Mladistvým se rozumí osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok a nepřekročila osmnáctý rok svého věku podle § 2 písm. b) ZSM. Pachatel může svést mladistvého ke spáchání provinění (§ 6 ZSM) nebo činu jinak trestného. Dítě mladší 15 let je osoba, která v době činu, k němuž ji pachatel svedl, nedovršil 15 let věku a není trestně odpovědná (§ 2 odst. 1 písm. b), § 89 ZSM). Proto ji pachatel může svést jen k činu jinak trestného, který by jinak (nebýt nedostatku věku) vykazoval znaky určitého trestného činu (provinění). Tuto přitěžující okolnost nebude možno přičítat (§ 39 odst. 4 TrZ), jestliže svedení jiného k trestnému činu je zákonným znakem některé skutkové podstaty trestného činu nebo provinění, svedl-li pachatel dítě k takovému zahálčivému nemravnému životu, kterým dítě spáchalo provinění nebo čin jinak trestný, anebo podle § 202 odst. 1 TrZ, poskytl-li pachatel jiné trestně odpovědné osobě za pohlavní styk s dítětem mladším 15 nějakou úplatu.⁸³

---

⁸² ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 479, 480.

⁸³ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 480, 481.

4.3.4. Spáchal trestný čin za krizové situace, živelní pohromy nebo jiné události vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek, anebo na území, na němž je prováděna nebo byla provedena evakuace

V tomto ustanovení jsou charakterizovány některé okolnosti, za nichž byl spáchán trestný čin a které zároveň upřesňují způsob provedení činu z hlediska jeho povahy a závažnosti (§ 39 odst. 2 TrZ). Přitěžující okolnost zde spočívá ve spáchání trestného činu za určité situace (krizová situace, živelní pohroma) nebo na určitém místě (kde byla v době činu prováděna nebo již provedena evakuace osob a majetku). Krizovou situací se rozumí mimořádná událost, při níž je vyhlášen stav nebezpečí, nouzový stav nebo stav ohrožení státu (§ 2 písm. b TrZ) zákon č. 240/2000 Sb.), o krizovém řízení a o změně některých znaků. Mimořádnou událost charakterizuje ustanovení § 2 písm. b) zákon č. 239/200 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů, jako škodlivé působení sil a jevů vyvolaných činností člověka, přírodními vlivy a také jako havárie, které ohrožují život, zdraví, majetek nebo životní prostředí a vyžadují provedení záchranných a likvidačních prací. Stav nebezpečí se jako bezodkladné opatření může vyhlásit podle § 3 odst. 1 zákona č. 240/2000 Sb., jsou-li v případě živelní pohromy, ekologické nebo průmyslové havárie, nehody nebo jiné nebezpečí ohroženy životy, zdraví, majetek, životní prostředí, pokud nedosahuje intenzita ohrožení značného rozsahu, a není možné odvrátit ohrožení běžnou činností správních úřadů a složek integrovaného záchranného systému. Podle čl. 5 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, může vláda vyhlásit nouzový stav v případě živelních pohrom, ekologických nebo průmyslových havárií, nehod nebo jiného nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožují životy, zdraví, majetkové hodnoty anebo vnitřní pořádek a bezpečnost. Podle čl. 7 Parlament České republiky může na návrh vlády vyhlásit stav ohrožení státu, je-li bezprostředně ohrožena svrchovanost státu, územní celistvost státu anebo jeho demokratické základy. Za živelní pohromu se považuje škodlivé působení přírodních sil (povodeň, požár). Jinou událostí vážně ohrožující život, veřejný pořádek nebo majetek by mohly být rozsáhlejší nepokoje, vzpoura vězňů, teroristické akce, větší železniční, letecká nebo jiná dopravní nehoda, kterou pachatel nezpůsobil, ale situace vzniklé v jejím důsledku zneužil ke spáchání trestného činu.⁸⁴

---

⁸⁴ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 480, 481.*

4.3.5. Trestným činem způsobil vyšší škodu nebo jiný větší škodlivý následek

Jde o protipól polehčující okolnosti podle § 41 písm. i) TrZ, a proto se zde užije stejný výklad pojmů škoda a škodlivý následek. Požadavek, aby šlo o škodu vyšší, se zároveň míní, že tato přitěžující okolnost předpokládá škodu majetkovou, neboť jediné tuto lze uvedeným způsobem kvantifikovat. Nejde ovšem o určitou obecně vyčíslitelnou částku ani o žádnou z kategorií výše škody upravených v ustanovení § 138 odst. 1 TrZ. Otázkou, zda byla způsobena vyšší škoda, nutno posoudit vždy ve vztahu k výši škody, jaká je minimálně potřebná pro naplnění znaků základní nebo kvalifikované skutkové podstaty. Vyžaduje se, aby škoda způsobená trestným činem podstatně převýšila tuto minimální hranici. Blíží-li se způsobená škoda hranici vyšší kategorie škody (§ 138 odst. 1 TrZ) nebo převyšuje-li několikanásobně dolní hranici nejvyšší kategorie škody (škoda velkého rozsahu, která činí nejméně 5 000 000 Kč). Přitěžující okolnost může být způsobena vyšší škodou i v případě souběhu více různých majetkových či jiných trestných činů, u nichž se škody jimi způsobené z hlediska jejich právní kvalifikace nesčítají, ale v souhrnu představují vyšší škodu ve smyslu této přitěžující okolnosti. Způsobení jiného většího škodlivého následku může spočívat v újmě nehmotného charakteru (na zdraví, na životním prostředí). Tento škodlivý následek bude možno považovat za větší tehdy, když podstatně přesáhne rozsah, který je obvyklý u trestných činů téže skutkové podstaty a výrazně přesáhne dolní hranici trvání takové poruchy respektovanou v praxi.⁸⁵

4.3.6. Trestným činem získal vyšší prospěch

Jde o novou přitěžující okolnost, která je doplňkem předchozí okolnosti § 42 písm. k) TrZ a uplatní se tak, kde následek trestného činu spočívá nikoli ve způsobení škody či jiného škodlivého následku, ale naopak v tom, že pachatel získal prospěch ze spáchaného trestného činu. Přitom není podstatné, jestli tento prospěch získal pachatel pro sebe nebo pro jiné. Tato přitěžující okolnost bude naplněna jen v případě získání prospěchu, který je vyšší. Touto

---

⁸⁵ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 481, 482.

podmínkou je vyjádřeno, že jde o majetkový prospěch, neboť jedině ten lze uvedeným způsobem kvantifikovat. Nejde ovšem o určitou obecně vyčíslitelnou částku ani o žádnou z kategorií výše prospěchu upravených v ustanovení § 138 odst. 2 TrZ. I v případě této přitěžující okolnosti je nutno otázku, zda pachatel získal vyšší prospěch, posoudit vždy ve vztahu k výši prospěchu, jaká je minimálně potřebná pro naplnění znaků základní nebo kvalifikované skutkové podstaty, je-li prospěch jejím znakem. Vyžaduje se, aby prospěch získaný trestným činem podstatně převýšil tuto minimální hranici (bude tomu tak zejména tehdy, blíží-li se získaný prospěch již hranici další, a to vyšší kategorie prospěchu podle § 138 odst. 2 TrZ, nebo převyšuje-li několikanásobně dolní hranici nejvyšší kategorie prospěchu). Přitěžující okolností může být získání vyššího prospěchu i v případě souběhů více různých majetkových či jiných trestných činů, u nichž se prospěch jimi způsobený z hlediska jejich právní kvalifikace nesčítá, ale v souhrnu představuje vyšší prospěch ve smyslu § 42 písm. l).⁸⁶

4.3.7. Spáchal trestný čin ve větším rozsahu, na více věcech nebo více osobách, anebo trestný čin páchal nebo v něm pokračoval po delší dobu

Rovněž tato okolnost, podobně jako předchozí dvě, vyjadřuje několik kvantitativních hledisek charakterizujících rozsah trestného činu. Jde především o celkový větší rozsah spáchaného trestného činu, pokud ho nelze zcela vyjádřit jen hlediskem vyšší škody nebo jiného většího škodlivého následku, vyššího získaného prospěchu, více věcmi či osobami, na nichž byl trestný čin spáchán, nebo delší dobou jeho páchání nebo pokračování v něm. S přihlédnutím i k těmto okolnostem tedy může být větší rozsah naplnění (v případě spáchání trestného činu na rozsáhlejší území, má-li to význam pro závažnost a škodlivost činu). Je-li určitý rozsah znakem základní skutkové podstaty (§ 251 odst. 1, § 342 odst. 1 TrZ) nebo kvalifikované skutkové podstaty (§ 270 odst. 2 písm. c), odst. 3 písm. b) TrZ aj.), lze uvažovat o přitěžující této okolnosti jen při podstatném překročení tohoto rozsahu, jinak se uplatní omezení podle § 39 odst. 4 TrZ. Tuto přitěžující okolnost zde může naplnit i spáchání trestného činu na více věcech nebo na více osobách, což bude přicházet v úvahu zejména tam, kde lze spáchat trestný čin útokem již vůči jedné věci nebo osobě, ale stane se tak vůči

---

⁸⁶ ŠÁMAL, P. a kol. Trestní zákoník, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 482.

několika věcem či osobám. Trestní zákoník ovšem nedává žádné vodítko pro stanovení pojmu „více“, jaký počet vyhovuje pojmu, proto ho bude muset konkretizovat soudní praxe a judikatura. S přihlédnutím k jazykovému výkladu by k naplnění této přitěžující okolnosti mohlo postačovat již spáchání trestného činu na dvou věcech či osobách, ale správnost takového výkladu bude muset potvrdit až judikatura soudů. Někdy je spáchání trestného činu na dvou nebo více osobách znakem kvalifikované skutkové podstaty, takže se pak již jako přitěžující okolnost neuplatní. Dále tato okolnost rozlišuje páchaní trestného činu po delší dobu a pokračování v trestném činu po delší dobu. Po delší dobu budou páchány trestné činy trvajících. I tuto přitěžující okolnost lze s ohledem na ustanovení § 39 odst. 4 TrZ přičítat jen tehdy, pokud pachatel udržoval protiprávní stav po dobu podstatně delší, než jaká stačí k naplnění skutkové podstaty trvajících trestného činu (trestný čin zběhnutí podle § 386 odst. 1 TrZ může voják spáchat již tím, bude-li se svémocně vzdalovat jeden týden, ovšem jako přitěžující okolnost by mohlo být hodnoceno takové svémocné vzdálení na dobu šesti měsíců). Delší dobu může trvat i páchaní trestného činu, který lze jinak dokonat i jednorázovým aktem (vraždu lze spáchat i podáváním malých dávek jedu po delší dobu). U pokračování v trestném činu však pokračování není (na rozdíl od trvajících trestného činu) zákonným znakem. Proto u něj přichází v úvahu tato přitěžující okolnost kdykoli, bude-li splněna podmínka delší doby. Otázku, zda bylo dosaženo takové doby, je třeba posuzovat podle okolností každého případu, a to s přihlédnutím na celkový počet všech dílčích útoků, trvání každého z nich, délku prodlev mezi nimi, celkovou dobu páchaní pokračujícího trestného činu. U pokračování v trestném činu se však uplatní limit ustanovení § 12 odst. 11 TrŘ, podle něhož platí, že pokračuje-li obviněný v jednání, pro které je stíhán, i po sdělení obvinění, posuzuje se takové jednání od tohoto útoku jako nový skutek. V tomto případě by mohlo jít již o souběh trestných činů nebo o recidivu.⁸⁷

---

⁸⁷ ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3, s. 482, 483.

Závěr

V mé bakalářské práci jsem se zabývala sankcemi obecně, jejich účelem a vymezení pojmu. Účel práce bylo charakterizovat právní sankce, popsat jejich účel, historický vývoj, jejich zásady ukládání, ale také se zabývat a charakterizovat okolnosti polehčujícími a přitěžujícími.

V první podkapitole jsem tedy vymezila obecnou podstatu trestních sankcí, jejich účel a snažila jsem se objasnit teorie trestání.

V podkapitole dvě jsem se zaměřila na historický vývoj trestních sankcí. Tento vývoj jsem pro přehlednost rozdělila na vývoj před rokem 1989, kde dějiny trestního práva spadali až do roku 1852 a po roce 1989 kde důležitým mezníkem bylo listopadové období 1990, kdy vzniká náš současný právní systém, který je založen na principech demokraticismu a humanismu, dochází i v trestněprávním systému k řadě zásadních změn. Nejvýznamnější změny v úvodu polistopadového období přinesl zákon č. 175/1990 Sb., kterým došlo ke zrušení trestu smrti s tím, že dříve uložené tresty smrti byly změněny na doživotní tresty odnětí svobody.

Další podkapitola číslo tři je orientována na současnou právní úpravu trestních sankcí. Tato kapitola je zaměřena na úpravu trestních sankcí dle trestního zákoníku, na trestní sankce ukládané právnickým osobám a na trestní sankce ukládané mladistvým osobám, které se řídí zákonem o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.).

Trestní sankce mají také určité zásady, podle kterých se ukládají. Na tuto problematiku jsem zaměřila podkapitolu čtyři, ve které jsem uvedla obecné zásady ukládání trestních sankcí, obecné zásady pro ukládání trestů a obecné zásady pro ukládání ochranných opatření.

V další hlavní kapitole dvě jsem zaměřila svoji pozornost obecnému výkladu okolností polehčujících a přitěžujících a jejich rozdělení podle trestního zákoníku na okolnosti, které se týkaly charakteristiky osoby pachatele a jeho jednání po spáchání činu, objektivní stránky trestného činu, subjektivní stránky trestného činu a na ostatní okolnosti, které nebyli rozděleny a zařazeny do určité skupiny.

Ve třetí a čtvrté kapitole jsem už charakterizoval jednotlivé okolnosti polehčující a přitěžující.

Seznam použité literatury

1. BECCARIA, C. *O zločinech a trestech*. Praha: tiskem J. Otty, 1993, s.
2. DURKHEIM, É. *Společenská dělba práce*. Brno : Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004. 375 s. ISBN 80-7325-041-1. zejm. kapitoly II a III
3. FENYK, J., CÍSAŘOVÁ, D. *Společenská nebezpečnost a materiální protiprávnosti jako dvě formy vyjádření jediného materiálního znaku trestní odpovědnosti*. Trestní právo. 2003, roč. 8, č. 9
4. CHMELÍK, J. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. Praha: Linde, 2009,
5. KNAPP, VIKTOR. *Teorie práva*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství C. H. Beck, 1995.
6. KRATOCHVÍL, V. a kol. *Kurs trestního práva. Trestní právo hmotné. Obecná část*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-042-3.
7. KUČHTA, Josef. *Trestní zákon – komentář*. ASPI – Původní nebo upravené texty pro ASPI. ASPI, 1999; Breier,
8. NEČADA, V., *Přehled novel trestních kodexů od listopadu 1989 do konce roku 1999*
9. SOLNAŘ, V. *Československé trestní právo*. Svazek 1., Obecná část. 1. vyd. Praha: Orbis, 1959
10. ŠÁMAL, P., VOKOUN, R., NOVOTNÝ, O. a kol. *Trestní právo hmotné*. 4 díl. *Trestní odpovědnost právnických osob. Změny v trestních zákonech po 1. 1. 2010*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012.
11. ŠÁMAL, P. PÚRY, F., RIZMAN, S. *Trestní zákon*. Komentář. 1. díl. 6., doplnění a přepracované vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, Srov. Těž, Kratochvíl, V. a kol. *Trestní právo hmotné. Obecná část*. 2. Vydání. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1996
12. ŠTEFAN a kol. *Trestní zákon*. Komentář. 1. vyd. Praha: Orbis, 1964
13. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní zákoník*, 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-109-3.
14. TAUCHEN, J. *Trestní právo v Protektorátu Čechy a Morava*. In *Československé trestní právo v proměnách věků*. Brno: Masarykova univerzita, 2009
15. VLČEK, E. *Dějiny trestního práva v českých zemích a v Československu*. 3. nezměněn. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2006.

16. TRESTNÍ PŘEDPISY, úplně znění zákona č. 40/2009 Sb., *Trestní zákoník*. : Sagit, a. s. ISBN 978-80-7208-951-2.,

17. *Důvodová zpráva trestního zákoníku 2009*

18. Zákon č. 159/1989 Sb., který zrušil pronásledování náboženství představitelů a politických odpůrců, zakotvuje trestnost zasahování do nezávislosti soudů či mění některá ustanovení o ochraně státních hranic

Internetové zdroje

1. <http://www.sociologie.estranky.cz/clanky/obsah/21-30.html>

2. <http://leccos.com/index.php/clanky/pravo-verejne>)